

DE NIEUWE TONEELBIBLIOTHEEK

Deze tekst is afkomstig van de online bibliotheek op www.denieuwetoneelbibliotheek.nl.

De rechten, inclusief en met name de rechten voor uitvoering, liggen voor alle teksten bij de auteur en het is dan ook verplicht om voor elke vorm van uitvoering toestemming bij de betreffende schrijver aan te vragen. Voor elke schrijver is het van groot belang om te weten of zijn teksten worden uitgevoerd, dus neem alstublieft bij elke lezing, encenering, bespreking in het onderwijs e.d. even contact op met de auteur! Het contact adres voor deze tekst is:

Schrijver	Herman Heijermans
Titel	Het Kind, Het Kamerschut, 'In de jonge Jan'
Jaar	1903
Uitvoering	

Copyright (C) 1903 by Herman Heijermans

herman heijermans

het kind

Drama in een bedrijf
1903

Dramatis personae

dr. larsen

frida *zijn vrouw*

dr. stein

emma jonas

een dienstbode

Larsen's studeerkamer. Achtergrond twee ramen. Twee deuren links. Een deur rechts. De gordijnen voor de ramen hangen neer. Op de schrijftafel brandt een studeerlamp.

eerste toneel

Larsen, de dienstbode

larsen ligt ingeslapen op een ruststoel, een boek bij de handen. Er wordt herhaaldelijk op de rechtse deur geklopt. Hij schrikt wakker, kijkt op z'n horloge, gaat op de gordijnen toe, die hij wegslaat, schuwt voor het aanplassend daglicht. Het geklop klinkt luider. Ja! Ja! Wacht maar even!

Hij draait het licht uit, ordent haastig papieren en boeken, opent de deur.

de dienstbode *verwonderd* Bent u weer niet naar bed geweest?

larsen Natuurlijk! Natuurlijk!

de dienstbode En de kachel...

larsen De kachel is an. Weet ik!

de dienstbode *angstig* Moet er niet geruimd en gelucht worden?

larsen Nee. Ja. Strakjes.

de dienstbode Wilt u hier 'n kop thee? *Hij schudt kregel het hoofd. Zat ik dan...*

larsen Nee, nee, néé! Sloof je zo niet uit! *gaat naar de achterste deur, keert terug, tast in z'n beurs, geeft haar iets* Je mond houden voor m'n vrouw. Ik ga een bad nemen. Alles laten liggen.

tweede toneel

De dienstbode, Frida. De dienstbode hangt de gordijnen in de embrasses en opent het venster.

frida raapt het bij de ruststoel gevallen boek op, kijkt het in, legt het op de schrijftafel, beaarzelt de kamerdingen, betast de lamp Was meneer nog op?

de dienstbode treuzelend Ja mevrouw – ik mocht 't niet zeggen.

frida Je had niks te zeggen. De lamp is heet. Ben je pas hier?

de dienstbode 'k Heb om acht uur geklopt en om negen en om half tien...

Meneer neemt een bad.

frida Meneer had hard te werken.

de dienstbode Meneer zag er slecht uit. bij het raam Een rijtuig. Als 't een patiënt is, moet-ie dan...

frida Natuurlijk. En meneer waarschuwen. bij het raam, verheugd Emma!

emma onzichtbaar Dag hartje! Dag Fri!

Frida snelt de kamer uit. De dienstbode blijft even aan het venster.

derde toneel

Frida, Emma

frida Kind, wat ben ik blij dat ik je weer zie. Je bent dik geworden. De reis heeft je goed gedaan. Doe je mantel uit en je hoed. *Tot de dienstbode* Ja, neem het mee en hou een oogje op Fer, wil je? Let 'ns op of-ie het lakentje niet in zijn mond heeft getrokken.

De dienstbode af door de voorste linkerdeur.

emma En Larsen? Is-ie al uit?

frida Larsen is boven.

emma *haar omhelzend* Schat, schat, schat, ik moet je nog even, nog even! 'k Was net dronken toen je telegram kwam. En me brieven heb je gekregen? En de laatste kousjes? Vond je ze niet snoezig? 'k Heb ze zelf gebreid, zelf, zelf! En je weet hoe je me met breien het water in jaagt. Slaapt-ie nog? Mag ik hem heel, heel gauw zien?

frida Dadelijk – strakjes. Hij slaapt.

emma Op wie lijkt-ie? Op jou of op Larsen? *een portret van de schrijftafel nemend* Hebben jullie al portretten? Wat gemeen dat je er geen – dat kon niet zul je zeggen, domme uitval van me! O, wat een snoes, wat een lekkere ogies – laat 'm gauw kijken, ik zal op m'n tenen lopen...

frida Blaas eerst even uit, dan zal ik hem in de wieg hiernaast laten brengen. We hebben boven een bedje, beneden een wieg.

emma Een bedje en een wieg? En hoe deeën m'n capie en m'n bakkertje in de luiermand? Doddig goed! Ik heb op een jongen en een meisje gelijk gerekend, hahaha! *zit naast Frida* Hoe von je een jongen, Fri? Hoe von je 't,

zeg? Een meisje kleedt gezelliger, waar, maar zo'n brutale ukkepek van een jongen, een jongen! En wat zei Larsen? Was Larsen niet gek, niet idioot? Drie jaar wachten en dan – scheelt je wat?

frida *zacht* Je doet zo luidruchtig en –

emma En wat? En wat! Moeder ik zou je kunnen opeten met je leuke bezorgdheid! *uitgelaten* Moedertje! Moedertje! In Rome kreeg ik je telegram vlak voor tafel. Ab en ik hebben een hele fles champagne op de gezondheid van Ferrie – Fer, niet? – gedronken. Ab was tipsy, helemaal tipsy – zulke ogies, net een varkentje, net een big. De hele verdere reis heb ik 'm big genoemd. Ab is een engel – vanmiddag komt-ie hier ook. Na Genua heb ik geen verder nieuws van je gehad – we waren te ambuland. Schatje, wat heb ik een boel van de wereld gezien – en Fri, Fri, ik ben zo echt gelukkig, zo gelukkig dat ik wel zou kunnen dansen! Doe je mee?

frida Dansen...

emma Schaap, wat heb je? Je zit met een gezicht alsof je reden tot kniezen heb.

frida *zacht* Er is reden, lieve, lieve Ems.

emma *verschrikt* Is er... Fri, huil je?

frida Praat even niet. *schreit* 't Zakt wel. *schreit* Er is iets gebeurd, iets akeligs, iets verschrikkelijks, iets waarvoor geen remedie is, iets allerwanhopigst...

emma *haar hand grijpend* Iets met... *Frida knikt.* Met Ferrie? God!

frida Je zat zo vrolijk te snappen – ik had haast geen moed. *dof en met moeite* Fer is blind.

emma *achteruitschrikkend* Blind! *Frida knikt.* Is... is... is... *de armen om haar heen slaand en snikkend* O Fri, lieve Fri, arme Fri...

frida Ongeneeslijk. Larsen heeft met Stein consult gehouden, een professor is er bij geweest, nutteloos – hij zal nooit licht zien, nooit – de stumper, het wurmpje.

emma *angstig-geslagen* Da's schrikkelijk, schrikkelijk. En ik die niks wist, ik die... *staat op, bekijkt het portret*

frida Kijk maar niet, het portret ligt – bij de levende oogjes heb ik moeite gehad te geloven. Toen was-ie anderhalve maand, zes weken – nou is-ie ruim acht, acht weken.

emma *geslagen-zittend* Je telegrafeerde: een gezonde jongen.

frida Dat dachten we. Eerst voor veertien dagen, toen ik van de fotograaf terugkwam, heeft Larsen – heeft Stein, Larsen had niet de moed – het me met takt, met veel takt verteld. Ze hadden al zo vreemd gedaan zonder dat ik het merkte. En de pleegzuster keek soms zo – zo zonder me aan te zien. Ik heb een moeilijke kraam gehad, het kind niet gezoogd.

emma Niet gezoogd...

frida Ik was te zwak, kon niet, mocht niet.

emma *aarzelend* Wat zei Stein?

frida Stein zei... Nee, ik begon – Ik had Larsen met het portret willen verrassen, had niemand wat gezegd, was stilletjes met het kind uitgegaan. Die man, die fotograaf wou dat Ferrie niet zou bewegen, de vingertjes deeën maar zó – toen nam-ie een rinkelbel, toen een pop, toen een – *kropt haar tranen weg* toen zei hij iets dat me koud maakte...

emma Had je dan in die zes weken zelf niet?...

frida Nee. Nee. Ik was zelf blind, blind als ik hem even bij me mocht hebben, blind als-ie lachte – hij lacht, hij lacht goddelijk – blind als-ie tegen me anlei, blind als dat kleine geluidje klonk... De verpleegster gaf hem de flesjes. En

dan speelde ik in de laatste weken wel met hem, toen ik opzat, maar ik had geen verstand van zuigelingen en – m'n man is dokter.

emma Schrikkelijk! Schrikkelijk! Larsen wou je natuurlijk niet...

frida 'We hebben 't niet durven zeggen', zei Stein, 'we zagen het dadelijk, we wouen je niet laten instorten, je was toch al zo zwak – we wouen je heel langzaam voorbereiden'. Zes weken hebben ze me de vreugde gelaten, de vreugde van dat kleine gezichtje met de grote blauwe ogen en een mondje zo roze, zo teer als, als... *stokt*

emma En Larsen, Larsen is wanhopig?

frida Ik ben bang voor Larsen.

emma Bang?

frida Ik ken hem niet meer. Zie je die as op het tapijt? De hele nacht heeft-ie hier gelegen.

emma Hier?

frida En gisternacht ook. Van andere nachten weet ik het niet. Sinds de kraam heeft-ie in de logeerkamer geslapen. En toen ik beter was, kwam dat, huilde ik, huilde ik...

emma Heb je dan nog niet met mekaar uitgesproken?

frida Wat valt er te spreken? Je spreekt als er schuld is. En er is geen schuld. Niet bij hem, niet bij mij. Zaterdagnacht tegen drieën – ik heb de klok horen slaan – is-ie op z'n blote voeten in de kamer gekomen, heeft in het wiegje gekeken – toen heb ik zachtjes 'Larsen' gezegd en op de rand van ons bed heeft-ie een vol uur gezeten, zonder een woord te spreken, zonder te huilen – tot het nachtpitje inbrandde – het donker werd.

emma Is hij zeker dat 't ongeneeslijk...

frida Hij èn Stein èn professor Schram... Nee, Emslief, lieve Ems, er is geen troost.

emma *aarzelend* De troost om te bidden.

frida *snel* Ik heb gebeden, gebeden dat God hem zou laten sterven...

emma Fri!

frida Zeg geen malligheden, geen dingen uit goedheid! *de hand voor de ogen drukkend* Als ik zo zit, met me enkele hand voor me ogen en het donker zie, het gevloekte donker, het beestachtige donker, en dan denk God, God, dan denk dat m'n jongetje, m'n schaap zijn hele leven niks anders zal zien *met de vrije hand in het wilde woelend* niks van dat, niks van dat, niks van buiten – zijn hele leven zal zijn overgeleverd an vreemden, dan, dan woest *de handen wringend* dan kan ik niet bidden, niet onderworpen bidden – voor bidden heb je de rust nodig om an God te denken. *zwijgt*

Emma schreit. Ja, zo dwaas doe je bij tijden. Zo dwaas raas je as je op ben.

En dan weer, op andere ogenblikken, lig je als een gekkin bij de wieg en smeekt de wonderen van de hemel af, de wonderen voor die grote blauwe dooie ogen, de ogen, die geen moeder zien, geen vader. *opstaand* Nou zal ik de meid schellen. *schelt* Nou weet je het. Nou mag je 'm zien – hij lijkt op Larsen.

vierde toneel

De vorigen, de dienstbode

de dienstbode Heb u...

frida Ja, ik. Ik wou dat je heel, heel voorzichtig Fer in het wiegje lei, hier naast.

de dienstbode Dat is al gedaan, mevrouw.

frida Je hebt hem toch goed ingepakt voor de tocht op de gang.

de dienstbode Een wollen deken en een gestikte deken. Hij lachte...

frida Hoor je? De engel! 'k Zou niet meer huilen, Ems. Je ziet *duwt de voorste linkerdeur open* ik lach alweer. Zeg aan meneer, Jo, dat mevrouw Emma Jonas overgekomen is. *af*

vijfde toneel

De dienstbode, Dr. Stein

stein Dag Jopie. Waar is meneer?

de dienstbode Boven, dokter.

stein Nog niet bij de hand! Over tien!

de dienstbode *angstig-fluisterend* Ik geloof dat meneer ziek is, dokter.

stein Zo Jopie, geloof jij dat?

de dienstbode Vannacht en gisternacht is-ie blijven studeren of wat anders.

'k Most telkes kloppen om binnen te kommen.

stein Zo.

de dienstbode Het licht brandde nog om negen uur vanmorgen. Je kon het door de reten van de deur zien.

stein Zo. Loop eens naar boven en waarschuw. Ik heb weinig tijd. *Dienstbode af*

Hij neemt een paar boeken, kijkt ernstig, steekt een sigaar op.

zesde toneel

Dr. Stein, Dr. Larsen

larsen Bonjour.

stein Bonjour. Je bent matineus.

larsen Ja, ik heb wat lang, wat lang... Nieuws?

stein Massa's! Er is ingebroken vannacht op de Houtkade, zes nikkelen vorken, een kouwe rollende, angesnejen – een collectie lommerdbriefjes en een onderbroek ontvreemd. Er is een smoushondje overrejen door een vuilniskar – twee ribben en een pootje kapot.

larsen *afgetrokken* Zo.

stein En ik heb weer geen prijs op me Amsterdamse lootje. *een stilte* 't Heeft geregend – en gister geregend...

larsen Waar haal je de lust vandaan, jij, om in de vroege morgen zo plezierig te doen?

stein Vroege morgen? Kwart over tien! Ik ben al moe van de polikliniek. Als een paard heb ik rondgesjouwd op me fiets – onthou die: een paard op een fiets! – als een paard om me busklantjes af te snorren. En vannacht om twee ben ik weggehaald, niet voor een accouchement, maar voor een bus- ezel die niet slapen kon van de pijn an z'n voeten.

larsen *verstrooid* En heb je hem geholpen?

stein Geholpen? Er waren geen voeten te zien! *zijn knie aanduidend* Van hier af was-ie in de zwaarste rouw, sepia, inkt – je kon geen nagel van een teen onderscheiden. Ik heb hem een druppel acidum boricum op een emmer heet water voorgeschreven, tweemaal daags, om mee te beginnen.

larsen *glimlachend* Malle kerel!

stein Hoe komen ze in godsnaam an de paradox van Minerva met een uil!

Bartelman is over een maand zeventig. Ik heb voorgesteld om hem bij zijn professoraal afscheid een nieuwe Minerva te schenken, een Minerva met een busklant. Gister had ik er een, die zo moeilijk slikte as-die hele aardappels naar binnen werkte. Kan jij een hele aardappel slikken?

larsen *lachend* Nee!

stein Lelijk symptoom. Keelgat-degeneratie! En wat een aardappels liet-ie me zien. Zulke! Roken?

larsen Merci.

stein Heb je al ontbeten?

larsen Nee. Ik drink enkel een glas melk.

stein Patent. Wil je geloven dat ik in consult ben geroepen bij een bankier met een maagaandoening. Bij zijn eerste ontbijt at-ie drie eieren, een kalfskotelet en een gebakken tong. En dan werd-ie melancholisch, ze z'n vrouw en at bij de tweede luncheon iets meer substantieels om z'n melancholica te verdrijven. een *stilte* Larsen, als je in een spiegel kijkt, zul je m'n advies zo dom niet vinden, om een paar uurtjes te gaan wandelen.

larsen 'k Heb geen tijd en geen lust.

stein Als ik jouw lach analyseer, jouw lach bij een luchtige mop, dan heb ik moeite om uit me woorden te komen.

larsen Er zijn tijden in het leven, Stein, dat lachen je hatelijk is – ik hoef jou waarachtig geen explicaties te geven. En eerlijk gesproken hindert je methode om vrolijkheid op te dringen, vind ik je grappen in de gegeven omstandigheden een beetje...

stein Onkies, ondelicaat, ongepast...

larsen Ik begrijp wel dat je...

stein Juist, je begrijpt, dat ik zwakjes probeer voor je fataal getob een dosis afleiding te verzinnen. Je ben een te ervaren medicus, Larsen, om zelf niet in te zien dat murmureren een grens heeft. Als je dan wil dat ik uit een ander vaatje tap: jij doet onverantwoordelijk, onverantwoordelijk tegenover je vrouw en je kind. Je ben op weg ziek te worden. Je ben het al. Wat voor nut heeft het, 's nachts op te blijven?

larsen Ik ben niet...

stein Je ben vannacht en gisternacht hier, in je studeerkamer gebleven. Het licht brandde nog om negen uur vanmorgen. Bereik je ook maar dit met zulke excessen? Je ziet er gekookt en miserabel uit. A quoi bon?

larsen Ik had geen moed te gaan slapen. Ik heb de hele week wakker gelegen, ook als ik een slaapmiddel had ingenomen.

stein Dan moet je d'r uit. Kom, is het nou nodig dat ik jou advies geef? Niet slapen, tobben, overdag een drukke praktijk, dat hou jij niet uit, dat doet niemand.

larsen Nee, ik hou het niet uit – geen dag langer.

stein Larsen – heb je vertrouwen in me?

larsen In wie meer dan in jou?

stein We hebben saam college gelopen, we hebben geen geheimen voor mekaar gekend – ik heb op jouw bruiloft gedanst, jij op de mijne, ik heb zelf twee kleintjes – niemand kan sterker de ellende van dat voelen dan ik. Maar je ben jong, je vrouw is jong, al hebben jullie drie jaar gewacht deze keer, er kunnen, laat ik zeggen: er zullen meer kinderen komen. O! Hij schudt 't hoofd. Hij weet het. En als Ferrie alleen blijft, heeft-ie dubbel recht op een gezonde, veerkrachtige, buitengewoon-veerkrachtige vader, hoor je? Om te beginnen ga je vandaag kuieren en vanavond negen uur in je kooi...

larsen *glimlachend* Om negen uur! Waarom niet dadelijk? *nerveus* Ik ga altijd als laatste naar bed, om te sluiten en de gaskraan dicht te draaien.

stein Dat heb je de laatste nachten dan toch gelaten?

larsen *nerveus* Ja. Als ik de sleutel van de gaskraan in me hand hou, langzaam de pit in de gang zie kleiner worden en het donker van het hele huis om me heen voel, het donker, en op de tast de trap zoek, zoals ik drie jaar lang heb gedaan, dan – dan weet ik hoe me jongen over een paar jaar, over twee jaar, over tien jaar, over twintig jaar zal lopen, tastend, tastend, kijkend met zijn handen langs de muren en leuning... En boven, op de logeerkamer, als ik lig, zie ik telkens weer het kamerduister zoals ik 't vroeger nooit gezien heb, nooit.

stein Larsen, toch moet je...

larsen Moeten! Moeten! Moeten! Twee maanden lang heb ik het geval, mijn geval, ons geval overdacht. Bij anderen, bij zieken, zwaar-zieken, ongeneeslijk-zieken heb ik zelf getroost, zelf dwaas getroost – de troost is me in de harde praktijk haast een cliché geworden! – en nou sta ik lam-geslagen, bot, zonder ruggemerg tegenover een zuigeling. Praat er uren tegenin, zeg dat ik dit niet doen moet, dat laten en het glijdt naast me, 't heeft geen vat. M'n studie, m'n hebben en houen zijn me onverschillig geworden. Op reis gaan, afleiding zoeken? Nonsens! Nonsens! Fri achterlaten, Fri alleen met haar zorg en verdriet? *een stilte* Stein – we zijn verloren mensen, me vrouw en ik. Zij verwijt niet. Ik verwijt niet. En toch voelen we bij mekaar de vraag, de grote vraag, de altijd loerende, vijandige vraag...

stein Je heb geen van twee te vragen, als geen van twee schuld heeft.

larsen Schuld! Schuld! Is schuld geen onnozele fictie!

stein Ho! Ho!

larsen *nerveus* Waar begint schuld, waar eindigt ze? Mijn stumperig zieltje heb ik de laatste maanden doorwroet, doorsnuffeld. Vanaf je jeugd wordt het je ingehamerd, dat een bezoeking een grond heeft! Hebben jullie, cynisten, me niet dikwijls bespot omdat ik geloofde? Vind jij 't dan abnormaal dat ik 's nachts wurm, zoek, het verlejen van mezelf, me vrouw, m'n familie ontrafel? Ik ben op, op. Ik heb duizelingen zó als ik voor je heen en weer loop. Ik ben nooit een neurasthenicus, nooit een zenuwlijdertje geweest. Maar de angst bij de geboorte, de angsten om haar, twee dagen, drie nachten, de zorgen om een min te vinden die niet te krijgen was, de schok, de vreeslijke schok toen de oogjes niet reageerden, de daagelijkse foltering van het geheim tot zij het ook wist, hebben me een knauw gegeven, een knauw die ik niet meer te boven kom.

stein Eerst rust, rust, beste kerel. En vooral niet de zonderlinge lectuur die je vannacht de tijd heeft gedood. Niewaar, dat *duidt het boek aan* dat is niet bepaald opwekkend! Ik wist niet dat jij als chirurg zo'n plotselinge liefhebberij had in studies over snelwerkende vergiften. *kijkt hem van terzij* *scherp aan* Ik dacht, Larsen, dat je bezig was met een artikel voor ons tijdschrift. *een stilte* Larsen, heb je je ouwe kameraad alles gezegd?

larsen Ja.

stein Daar twijfel ik an.

larsen *nerveus* Je twijfel is absurd.

stein *met een paar flesjes van de schrijftafel spelend* Zo. Heb je er bezwaar tegen – ik vraag het vriendschappelijk – dat ik dit en dit voorlopig bij me steek?

larsen Ik begrijp je niet.

stein Je begrijpt me wel.

larsen Denk je dat ik...

stein Dat denk ik, Larsen.

larsen Ik ben niet zo zwak, zo laf dat ik...

stein Je ben overspannen. Je ben zwaar vermoeid. Ik ken je door en door. Als jij brochures bestudeert, die voor jou geen dadelijk intresse hebben, en een kleine collectie in een vak van je bureau bewaart, dan... Schaam je, Larsen.

larsen Ik heb niet an mezelf gedacht.

stein Niet an jezelf?

larsen Nee.

stein An wie dan?

larsen An niemand!

stein *na een benauwde stilte* Waarom spreek je onwaarheid?

larsen *nerveus* Stein, ik geloof dat je me nu lang genoeg als patiënt heb behandeld. Laat de flesjes staan. Ik geef je me woord...

stein Ik geloof je niet.

larsen Stein!

stein Ik geloof je niet. Ik moet een hard woord gebruiken. Larsen, je draait.

larsen Stein!

stein Jij had een doel. Jij heb nooit iets zonder doel gedaan. Wat betekent dat opblijven, dat niet slapen, die gejaagdheid, die plotselinge voorliefde voor 'venena'...

larsen Als je me niet gelooft, stel jezelf dan gerust en neem ze mee.

stein En als ik ze meeneem – wie waarborgt, dat je straks de meid niet opnieuw uitzendt met een recept?

larsen *dof-glimlachend* Stein, je doet en je spreekt alsof ik ontoerekenbaar ben, alsof ik rondloop met zelfmoord-ideeën. Je vergist je. Ik ben op van vermoeidheid, maar niet zo idioot dat ik m'n arme vrouw dat zou aandoen.

Meen je heus dat ik haar bijna onverzorgd zou willen achterlaten met een hulpeloos kindje?

stein Het andere verzwijg je.

larsen *dof* Wat andere?

stein Je zei daar straks dan je niet an jezelf dacht – dan dacht je, dan dacht je, Larsen, an een ander.

larsen Nee.

stein Dan dacht je an...

larsen *heftig* Hou je mond, Stein!

stein An het kind.

larsen *heftiger* Dat lieg je!

stein Je wou Ferrie...

larsen Gelogen! Gelogen!

stein Larsen, had je dat kunnen doen? een *stilte* Noemde je daarom, straks, schuld onnozele fictie?

larsen Nee.

stein Als je dat, die infaamheid begaat...

larsen *dof* Ik vraag mezelf af, wat infamer is, een blinde stumper die nog niks van leven weet, niks voelt, niks beseft, niks verlangt, pijnloos te – te –

stein Te doden.

larsen ...te doden, of hem z'n hele bestaan dood te laten voor het allergoddelijkste. Welke schuld is groter, Stein? Eén druppel en 't stakkertje is verlost. Ik weet 't niet. Ik weet 't niet.

stein Als je 't niet weet, moet je het – Frida vragen.

larsen Frida...

stein Je vrouw. Hoe wou je haar anders ooit weer in de ogen zien?

Nietwaar, Larsen?

zevende toneel

Emma, Dr. Stein, Dr. Larsen

emma *bedrukt* Goeiemorgen.

stein Hé! Hé! Bent u terug?

emma *Larsens hand nemend* Ik – ik...

larsen *bitter* Ik feliciteer je Larsen, wil je zeggen.

emma *laat zijn hand los, gaat op Larsens stoel*

bij het schrijfbureau zitten, neemt het portretje Ik geloof het niet – ik kan het niet.

stein Heeft u zich goed geamuseerd, mevrouw?

emma Je zou er een eed op doen... Ik geloof het niet.

stein *ongeduldig* Ja, ja! Italië! Blauwe hemel. Macaroni. Vesuvius. Allemaal niks voor een fietsende dokter.

emma *meelijdend naar Larsen kijkend* Toe, Stein!

stein *ongeduldig het hoofd schuddend, haar beduidend te zwijgen* Als ik een schoorsteenveger zie, krijg ik altijd het miserabele gevoel dat zo'n man honderdmaal meer kilometers tussen de wielen heeft gezeten als ik. Toen me vrouw en ik trouwden, hebben we een reis naar de bergen gemaakt, achter de overgordijnen. Ik had geen rooie duit en ik dorst niet weg voor een collega in dezelfde straat, die net als ik de hele dag vliegjes zat te grazen.

emma *zijn bedoeling begrijpend* In sommige hotels in Italië, dokter, kun je wat anders dan vliegen vangen.

stein Italië! Italië! De naam alleen kikkert je op! Wat Larsen? Italië! –
Wormerveer, Buiksloot, Broek-in-Waterland, Hontenisse. Ik ben in
Krommenie geboren – in Krommenie. En dan zeggen ze dat je ter ‘wereld’
ben gebracht, in plaats van ter Krommenie. Weet je nog, Larsen, van het
gymnasium, toen we in een Hollands leesboek de expressie ‘Italia fare da se’
lazen en hoe de brave leraar dapper vertaalde: Italië, ver van de zee?

emma Hahaha! Da’s natuurlijk een mop van Stein zelf!

stein Waarachtig niet! Waarachtig niet. ’t Is gebeurd. Larsen weet het
drommels goed! Larsen was het ‘enfant chéri’ van die leraar! Larsen was de
specialiteit van de klasse in leren met één en met twee e’s, in kloven met
één en met twee o’s. Als wij het niet wisten stak hij ambitieus zijn vinger op.
Vrouwelijk zijn de woorden met het achtervoegsel ‘e’ als ‘genade’, ‘koude’,
behalve ‘vrede’, mannelijk, ‘einde’, onzijdig, ‘here’, mannelijk... *Larsen
glimlacht*. Mannelijk zijn de namen van bomen, als ‘berk’, ‘beuk’, uitgezonderd
‘linde’. zoekt

larsen *glimlachend* En tamarinde.

stein Juist! Dat hebben we allemaal van hem geleerd! *tot Emma* Niet zo
ruiken an die flesjes,

mevrouw! Er zit geen violette de Parme, geen héliantrope in... Adieu
Larsen.

Ik moet naar mijn melancholische bankier. Ik wip vanavond even aan,
mevrouw, géén doktersvisite! *de hand op de flesjes leggend* Larsen, ik laat
de collectie ‘venena’ rustig op je schrijftafel. Ja, mevrouw, dat is gezellig
goed, allergezelligst! Sulfas atropini... Sulfas homatropini... Cyanetum
Kalicum... Uitgezochte delicatesses. Adieu! Adieu!

achtste toneel

Dr. Larsen, Emma

larsen *gaat op de flesjes toe, zet ze in het loket* Hij is met opzet zo druk, de goeie kerel. Hij is... Heb je Ferrie gezien?

emma Hij was schattig. Als ik jou was, Larsen, reisde ik de wereld rond, zolang tot ik een specialiteit vond...

larsen Nutteloos, kind.

emma De ogies zien er zo prachtig uit. Het kan niet. Wie zegt...

larsen Daar zijn medische gevallen, Emma, moeilijk te expliceren, gevallen die geen minuut twijfel laten.

emma Ik vind het vreselijk, vreselijk. En voor Frida het ergst.

larsen Waarom voor Frida het ergst?

emma Jij heb je bezigheden – jij ben de hele dag in de weer. 't Is voor jou natuurlijk even erg, maar – maar – je heb afleiding. Je kan je afleiding zoeken.

larsen Zoeken!

emma En een moeder houdt – dat weet je zelf – een moeder houdt altijd iets meer van een kind als een vader.

larsen Als je drie jaar gewacht heb – samen gewacht, en het geluk, het geluk eindelijk komt, is er geen verschil tussen een moeder, een vader...

emma Jawel. Zeker. Je moet me ook niet bij het woord nemen. Ik begrijp wel dat, dat jij – Nee, 't is toch voor een moeder het schrikkelijkst. Negen maanden te hopen, te hopen. O, Larsen, als je d'r straks had gehoord, straks toen ik pas kwam. Ze zei zulke smartelijke, zulke afschuwelijke dingen. Ik werd

er koud bij. Het snee me door het hoofd. Ik had moeite om het niet uit te snikken.

larsen Was ze er zó onder.

emma Ze zei, ze zei – ik kan het haast niet nazeggen. O, o, wat moet dat voor een moedertje ellendig zijn – ze heeft gebeden, Larsen, dat God hem zou laten sterven.

larsen *opschrikkend, angstig* Zei ze dat?

emma Ik ben er helemaal van ondersteboven. Zo'n snoes van een kind, zo'n mooi kind...

larsen Zei ze, dat ze God bad...

emma *knikt* Je moet op d'r letten, Larsen, ze ziet er zwakjes uit, haar ogen staan zo hol. Ze is van moeheid een uurtje gaan liggen. Ze had geen lust mee binnen te komen. *opstaand,*

hartelijk zijn handen nemend Nou zullen Ab en ik nog tienmaal meer van jullie houden. Nou kun je op ons staat maken, als op, als op – ik kan er geen woorden voor vinden. Toe, kijk niet zo bezorgd, Larsen: 'Come what come may, time and the hour'...

larsen 'Run through the roughest day' – zeggen ze. Zeggen ze.

emma Zeggen ze niet. God alleen weet wat je wacht. Dag Larsen.

larsen Dag Ems.

negende toneel

Dr. Larsen, Frida

larsen laat Emma uit, loopt gejaagd op en neer. Er wordt geklopt. Stem van de dienstbode: 'Dokter, daar is...'

Voor niemand thuis! Voor niemand! Zeg dat ik, dat ik – zeg wat je wil! draait de rechtse deur op slot. Dan zachtjes toestappend op de voorste linkerdeur, gluurt hij door een kier, laat zich op de ruststoel vallen, slaat de handen voor het gelaat, hijgt hartstochtelijk. Buiten speelt een klokken-carillon. Angstig stokt hij, stut het hoofd in de handen, gaat op het venster toe, luistert, begint hardop te lachen, houdt verschrikt op, wringt smartelijk de handen, opent aarzelend de instrumentenkast, neemt een morfinespuitje, vult het, tast suffig naar de voorste linkerdeur, opent haar, gaat in de kamer. Frida, door de achterste linkerdeur binnengekomen, volgt hem staarogend, geeft een gil

frida Larsen!

Hij keert schuw terug, plompt voor het schrijfbureau, legt het spuitje neer. Zij kijkt hem lang aan.

Larsen, wat wou je – wat wou je bij de wieg? Hij zwijgt, een stilte. Zij komt langzaam op het bureau toe, strekt de hand naar het spuitje. Driftig legt hij de zijne erop. Zij wijkt angstig terug.

Larsen, wou je – wou jij...

larsen dof-langzaam Ik wou, ik wou – waarom jij heb gebeden.

frida laat zich op de ruststoel vallen, snikt het uit O, o, dat je an zulke monsterachtige dingen heb gedacht.

Het carillon zwijgt. Een stilte.

Hoe zal ik je ooit weer bij ons kind kunnen vertrouwen... *heftig* Ooit weer! Ooit weer!

larsen *dof-angstig* Als je even later was gekomen, zou ik hem pijnloos, pijnloos een injectie hebben gegeven. *nerveus* Waarom, waarom heb je 't belet – jij die gesmeekt heb om z'n dood...

frida Ik heb gesmeekt om het licht in z'n ogen...

larsen En om... En om...

frida Larsen, Larsen, nou heb je me troosteloos-wanhopig gemaakt!

larsen *dof* Wat is troostelozer – de dood of dat...

frida Een vader die het eigen kind...

larsen *heftig* Verlost! Verlost!

frida *hartstochtelijk* Een kind dat zich niet verdedigen kan.

larsen Zal-ie het kunnen, later, later?

frida Een kind dat slaapt...

larsen Heb je zelf niet gebeden? Gebeden om dat...

frida En als je het gedaan had – grote God, als je 't gedaan had, Larsen – had je mij dan weer in je armen genomen?

larsen *nerveus-heftig* Een kind dat blind is geboren, is een kind dat gevloekt is.

frida *klagend* Wat moet er nou van ons worden?

larsen Van ons?

frida Ik zal je altijd voor me zien, zoals ik je straks zag, in die kamer. *snikt het uit*

larsen Ik dacht, Frida, dat je zou begrepen hebben...

frida Begrepen! Kan een moeder begrijpen, dat een vader – Je heb nooit van hem gehouden, jij, jij, nooit...

larsen Is het houden van als je hem overlevert aan z'n noodlot, aan beulen links en rechts. Denk je, denk je dat... *zich interrumperend* Maanden heb ik als een gek geleefd, als een gek gevraagd, gezocht, als een gek gehuild, gebeden als jij! Wat doet-ie op de wereld? Waarom is-ie in het krankzinnige leven beland? Wat weet-ie nou van z'n ellende? Nog niks! Nog niks!

frida *zacht* Zal-ie missen wat-ie nooit gekend heeft? Zal-ie jouw stem niet horen, jouw stem en mijn stem? Kunnen we hem niet vertellen wat wij zien, wij? Wij aan kleuren en zon en licht?

larsen Kun je hem vertellen van dingen waarvan-ie zich geen voorstelling kan maken? *smartelijk de handen wringend* Wat jij in de nacht ziet, 's nachts, in de donkere nacht, zie je, omdat je het bij dag heb gezien...

frida Ik kan hem vertellen van God en de wonderen... Weten wij er meer van, Larsen?

larsen En de bloemen, de bomen, de vogels – het goddelijk leven...

frida *extatisch* Weten we er meer van dan hij als-ie de geuren ruikt, het zingen hoort?

larsen Frida, Frida, bedrieg jezelf niet, bedrieg mij niet – ons kind is bestemd voor ellende, ellende!

frida Niet zolang wij leven.

larsen Wij! Wij? Elk ogenblik kunnen wij...

frida Elk ogenblik kan hij – God kent geen maat...

larsen Heb je zelf niet gesmeekt dat-ie...

frida Dat heb ik – toen ik niet nadacht, toen ik slecht was – Jij heb me doen denken – *een stilte* Heb je hem goed aangekeken, Larsen? Heb je gezien dat-ie een gezichtje heeft zo lief, zo zacht – hij lijkt op jou.

larsen *dof* Hij lijkt op jou.

frida Leg dat ding weg, Larsen. *aarzelend staat hij op, legt het spuitje in de kast*
En kom hier – ik hou van je, ik hou van je. Buk je, lager, nog lager.

Hij knielt, legt het hoofd in haar schoot.

Je heb nog niet durven huilen waar ik bij was. *slaat haar armen om zijn hals*

Heb je gezien dat-ie al grijpt, dat hij ziet zonder te zien?

Heb je gemerkt dat-ie begint te lachen? Heb je er an gedacht hoe heerlijk het zijn zal als z'n stemmetje door het huis gaat – zoals bij Greta, waar ze allemaal zijn gaan zingen toen Guusje begon? Z'n stemmetje, z'n stemmetje.

Je moet straks zijn nageltjes knippen, Larsen. Dat durf ik niet. Zulke kleine nagels. Jouw hand is vaster. *glimlachend* En vannacht moet je weer bij ons, bij je vrouw en je zoon, je zoon, op de slaapkamer komen, bij ons. En dan moet je meeluisteren, hoe hij zucht van plezier in zijn slaap, en als-ie wakker wordt belletjes blaast zonder te schreeuwen. *Hij begint zacht te huilen.* We hadden eerder met mekaar moeten praten, Larsen. We zijn bang geweest. In de eerste jaren van ons huwelijk hebben we niets gedaan dan lachen, lachen om het malste en geringste – Nou, nou Larsen lief! Willen we hem samen het flesje voeren? 't Is zijn tijd.

larsen Ik weet niet – ik weet niet.

frida En we gaan op reis met z'n drieën, veertien dagen, een maand. Met z'n drieën. En straks moet je boodschappen doen. De melksuiker is op, er is geen boorzalf meer. En dan zo'n heel, heel zacht borsteltje, als Greta heeft, voor zijn haar. Heb je op zijn haar gelet in de laatste tijd? 't Zijn zulke kleuter-haartjes en zulke lange, precies jouw snor, toen je voor het eerst om me heen draaide *glimlachend* voor het eerst – met een streepjesbroek die als een lineaal in de vouwen stond en een boord zo hoog als een manchet. Weet je nog hoe je me voor het allereerst goed dorst an te zien,

toen we over de rand van een bootje in het water keken – jij mijn ogen in de diepte zag bij waterplantjes en rare visjes...

larsen Fri...

frida Leg die boeken weg, Larsen.

larsen Die boeken?

frida *glimlachend* En de potjes.

larsen *verrast* Die, die... Dacht je... Wist je...

frida Ik dacht dat je 't niet... En daarnet, daarnet in de kamer, had ik je niet moeten storen. Je had 't niet gedaan, domme, goeie jongen – je had 't niet kunnen...

larsen Praat er niet over, niet meer over!

frida Ik praat er juist over. Hij zou je zó verwonderd hebben – angekeken – zo verwonderd en vriendelijk met zijn blauwe, grote, open ogen. *Luistert.* Hij huilt! *duwt de deur open* Daar zijn we – wij – engeltje. *beide handen uitstrekking* Als je 'n zoen geef, mag je binnen. Anders niet. *Hij kust haar.* Eerst jij.

Hij gaat binnen. Zij blijft even glimlachend kijken – staart dan zéér-angstig voor zich uit.

herman heijermans

het

kamerschut

Klucht in één bedrijf

1903

Dramatis personae

de vader

de moeder

de grootvader

de grootmoeder

de vriend

de dienstbode

Een huiskamer-eetkamer. Links, voorgrond, een kamerschut naar achter openend.

Rechts, dito, een gedekte tafel. Deur achtergrond en deur links. Rechts ramen.

eerste toneel

De moeder, de dienstbode

de moeder *bezig met het opruimen van een tafeltje naast het kamerschut Zo*
Leuntje, vlug de boel ruimen. Hou op je hand, nee, je ene! Dat dekentje
hang je uit op de plaats, 't spreitje breng je boven op de slaapkamer, de
luiers doe je in de teil. Wat snuffel je!

de dienstbode Je zou zeggen dat het van een groot mens is – zo'n lucht
met permissie.

de moeder *blij* Ja, he? Heerlijk, he? En de tweede maal vandaag.

de dienstbode *verheugd-verbaasd* De tweede maal?

de moeder Vanmorgen toen ze wakker werd en nou, heerlijk he? Zachies
wat! Ik geloof dat ze slaapt. En de poeierdoos, en het lege flessie, en –

de dienstbode Ken ik allemaal niet dragen met me ene hand.

de moeder Haast je dan wat! Niet zo kruipen, Leuntje. 't Is half zes!

*De dienstbode af door achterdeur. De moeder neemt spoelkommetjes en ander
gerei, af door linkerdeur.*

tweede toneel

De moeder, de dienstbode, de vader. De vader komt binnen, legt jas en hoed op een stoel, luistert aan het kamerschut, zet er een stoel tegen, gaat daar op staan, glimlachert met genoeglijke zuchtjes over de kamerschut-rand.

de dienstbode *schrikkend* Hè! As ik wist waar uw hoofd vandaan kwam!
ruimt het tafeltje af

de vader Susjt! Ze slaapt!

de moeder Ben je al thuis? Hoe kom je zo vroeg?

de vader *in contemplatie* Wat wordt ze vet! Wat wordt ze vet! Je zou 'r opeten.

de moeder Ik vraag waarom je...

de vader Schattebout! Engel! Heerlijke dief! Lieve...

de moeder *uit haar humeur voor de gedekte tafel zittend* Ík besta niemeer!
Nee, ík besta niemeer. Da's tweemaal dat ik je iets vraag en tweemaal dat ik geen antwoord krijg. Natuurlijk!

de vader *gesticuleert verliefd naar de ruimte in het kamerschut, kijkt eindelijk over de rand naar de moeder* Goeiemiddag. Zij zit stug. Goeiemiddag!

de moeder Kom liever met je vuile voeten van de stoel! Neem meneer z'n hoed en jas mee, Leuntje. *Dienstbode af* Toe, hang in je vervolg je goed an de kapstok.

de vader Ja, schàtje.

de moeder Stel je nou niet zo an. Van jouw lieve woordjes geloof ik niet dat, nee niet dat. Daar meen je geen sikkepit van. Allemaal komedie.

de vader Da's erg hartelijk.

de moeder Hartelijk is jouw manier om niet eens goeiemiddag te zeggen.

de vader Op me vingers geteld heb ik tweemaal...

de moeder Toen het te laat was. Jawel, net als mama altijd gezegd heeft.

Zodra er kinderen zijn, bestaat de vrouw niemeer, wordt ze verwaarloosd, als schoppenzeventje behandeld.

de vader Als wat?

de moeder *spijtig* Schoppen zeventje! Schoppen zeventje! Schoppen zeventje!

de vader Jawel! Dat is schoppeneenentwintgie! Da's heel duidelijk. *haar met zacht geweld in de armen nemend* Mag jij op die daar jaloers zijn? Op je lekkere dikkert? Op je schat van een dochter? Zó leit ze te slapen *bootst het na* D'r ene vuistje op d'r bol, het andere op het dek – een engel, een engel! Heeft ze d'r flesjes gedronken?

de moeder *onrustig* Niet helemaal. Zo'n restant, ja wel zo een, is er telkens in gebleven. Von je d'r niet pips?

de vader Pips? *klimt weer op de stoel* Pips? Ze heeft een kleur als een perzik. Hè, wat een kleur!

de moeder *ook een stoel nemend en over de kamerschut-rand kijkend* Lekker diertje! Dolf, zou ze niet koortsig zijn? Ik vin d'r kleur wat suspect.

de vader Kom! Kom!

de moeder Susjt! Niet zo hard! Wees es stil, ik geloof dat ze wakker wordt.

de vader Ze geeuwt.

de moeder Ze geeuwt...

de vader Wat geeuwt ze ménselijk, he?

de moeder En wat een snuizig mondje trekt ze. Zou je toch d'r voorhofie niet es voelen? Of ze niet te warm is?

de vader *bezorgd-ernstig* Heeft ze goeie luiers gehad – of was het weer mis?

de moeder Tweemaal Dolf. Tweemaal.
de vader En lekker geel?
de moeder *opgetogen* Als room, Dolf. Als boter.
de vader Uit zichzelf? Tweemaal uit zichzelf? Heb je geen Sennestroop gebruikt?
de moeder Geen Sennestroop, geen zetpilletje. Wat zeg je d'r van?
de vader Da's prachtig. In één woord prachtig.
de moeder Ze leggen nog in de teil, de luiers. Wil je ze zien?
de vader Nou, zo vlak voor het eten liever niet.
de moeder He, wat aardig! Welke vader is vies van z'n eigen dochter!
de vader Wie zegt dat ik er vies van ben?
de moeder Dat zeg je zelf!
de vader *kribbig* Dat zeg ik niet.
de moeder Je zei...
de vader Susjt! Je maakt 'r wakker.
de moeder Nee, jij maakt 'r wakker.
de vader Susjt dan! Waarachtig, ze doet d'r lekkere ogies open! Da! Da! Dag schatje...
de moeder Laat 'r slapen, Dolf.
de vader Kidekidekidekideki!
de moeder Schei nou uit met je kidekidekideki! Dolf, je maakt het kind zenuwachtig en dan blijft ze de hele avond lastig. Dááág! Dáááá! Dada! Annekedijne! Annekedijne!
de vader Ze slaapt. 't Geeft je niks.
de moeder Zou je toch d'r voorhoofdje niet es voelen?
de vader Als je dan wil. *komt van de stoel, gaat in het kamerschut*
de moeder Voorzichtig, hoor!

de vader *onzichtbaar* Nee hoor. Best.

de moeder Toe! Toe! Zoen 'r nou niet!

de vader *onzichtbaar* Kidekidekideki!

de moeder Stop de handjes d'r es onder. Ja zo. Voel je geen tocht?

de vader *stapt weer op de stoel* Nee. Niks. Wil je geloven dat ik zo uren kan staan kijken?

de moeder Wat een handjes!

de vader En wat een vingertjes. Maar die duim – ik maak me ongerust over de duim.

de moeder Al de zuigelingetjes zuigen op d'r duim.

de vader Hij ziet zo wit.

de moeder Denk je dan dat jij niet net zo goed op je duim heb gezogen, toen je vijf maanden was? – Dolf, ik wou je wat vertellen, as je, as je...

de vader As ik?

de moeder As je niet kwaad wordt. Heus niet? Ik heb 'r vanmiddag een paar lepeltjes eiwit gegeven.

de vader *driftig* Heb je d'r? En de dokter die zó gezegd heeft – Nee, da's toch ongehoord, ongehoord!

de moeder De dokter! De dokter! Blijft een dokter enkel melk? Zo'n kind heeft behoefte aan wat hartigs.

de vader Hartigs! Hartigs! Jij met je invallen! Hij heeft je verbojen...

de moeder Dat weet ik wel, maar mama...

de vader *driftig* Mama! Mama! Als je een dokter heb, moet je je an de dokter houden! Eiwit! Eiwit! Goed om een kind te vergiftigen!

de moeder Hè, wat sla je door! Alsof een moeder niet voelt wat voor 't kind goed is. Mijn kind...

de vader Jouw kind? Ons kind!

de moeder Je ben bespottelijk.

de vader Bespottelijk, ben jij met je eiwit! Dat dóet men niet!

de moeder *afgemeten* Doet mèn dat niet?

de vader Nee, dat doet men niet.

derde toneel

De vorige, de vriend

de vriend *is reeds enige ogenblikken binnengekomen, luistert verwonderd, trekt z'n glacé's uit, gaat kalm zitten* Goeiemiddag.

de moeder *verschrikt-lachend* Zat je daar al lang?

de vriend Stonden jullie daar al lang?

de vader *van de stoel afkomend* Me dochter ligt erachter.

de moeder *van de stoel komend* Nee, zo stilletjes binnen te komen! Wat doe je zo laat op visite, hatelijk mens!

de vriend *Zo laat? de tafel bekijkend* Ik ben bijtijds, he? 'k Heb geeuwhonger.

de moeder Dat meen je toch niet?

de vriend Of ik het meen!

de moeder Ik heb niet op je gerekend.

de vriend Da's niks – wat de pot schaft!

de vader Natuurlijk! Je hoeft voor hem geen complimenten te maken.

de moeder Heus, Dolf...

de vriend Al zeg je nou: héus Dolf en al kijk je nog zo benauwd: ik blijf. Ik heb honger voor zes – *snel* ik zal voor één eten.

de moeder *lachend* Er is geen eten genoeg. Kliekjesdag.

de vriend Kliekjesdag! Ik dweep met kliekjes!

de moeder Hè nee, ga weer weg, Jaap. Anders waarschuw je altijd.

de vader Je ben wel gastvrij!

de moeder Dolf, hou jij je erbuiten! Ik geneer me niks voor Jaap. Er is niet genoeg. Soep van gister.

de vriend Soep!

de moeder Bouilli van gister.

de vriend Met een uitje, om bij te watertanden. Geeuwhonger!

de moeder En asperges afgemeten voor vier.

de vriend We zijn met z'n drieën.

de moeder Met z'n vijven. Pa en ma eten mee.

de vriend Da's jammer. Da's wel jammer.

de moeder Als je niet zo'n geeuwhonger had, zou ik zeggen: blijf.

de vriend Dat doe ik toch. J'y suis, j'y reste! Jullie een happie minder.

de moeder Weet je wat, Dolf, loop jij naar de comestibleswinkel op de hoek...

de vader Ik? Kan de meid...

de moeder De meid heeft een, heeft een abces aan d'r hand – mag an niks kommen. Ja Jaap, je komt wel gelegen. Ik heb vandaag zelf de luiers gespoeld, zelf de boontjes afgehaald – ga dan Dolf en breng nog een bos asperges...

de vriend En nog een bos!

de moeder Nee, één bos mee, en zoek wat uit voor 't dessert.

de vriend Hahaha! Heel goed!

de moeder Susjt! Het kind! Zachies met de deur Dolf.

vierde toneel

De moeder, de vriend

de vriend En hoe hebben jullie 't van de week gemaakt?

de moeder *aan het kamerschut luisterend* Zachies! Zachies! Ze slaapt.

de vriend Wil je geloven dat ik rammel, rammel van eetlust?

de moeder Susjt! Heb je dan niet om twaalf uur gegeten? *drukt op de elektrische schel*

de vriend Twee sneedjes brood – twee schampere sneedjes en vier uur gefietst. Zou 't nog lang duren?

de moeder Een kwartier minstens.

de vriend Een kwartier! Dat hou ik niet uit. Schenk een bittertje!

de moeder Bitter! Jeneverlucht in de kamer waar Annekedijne ligt? Nee, Jaap.

de vriend Is dat wat nieuws van jullie om het kind hier achter een schut te leggen? Vroeger...

de moeder Vroeger leien we d'r voor het eten in d'r bedje. Maar dat doen we niet meer.

de vriend Waarom niet?

de moeder Ik heb boven muizen achter het behang gehoord.

de vriend Wat hindert dat?

de moeder Jij ben een akelige, hatelijke egoïst! Voel je dat niet? Bij de gedachte dat zo'n muis – 't is om van te rillen! Toe Jaap, steek geen sigaret op. Die damp, die nare damp... *tot de dienstbode* Leuntje, een couvert bijdekken. Zachies hoor. Niet met de vorken en lepels rinkelen.

de vriend En wat water bij de soep!

de dienstbode Moet er nog brood gehaald worden, mevrouw?

de moeder Is er geen brood in huis? Kon je dat niet eerder...

de vriend Daar ga ik op uit.

de moeder Wil je Jaap? Zij met d'r hand, nietwaar? Een hard gebakken
pannebrood, Jaap.

de vriend Asjeblief.

de moeder En wat pain-de-luxjes, Jaap!

ook de dienstbode af

vijfde toneel

De moeder, de grootmoeder, de grootvader.

De moeder taxeert het lamplicht, hangt enige kranten om de lamp, zo dat het kamerschut in meerdere schemer staat.

de grootmoeder Dag kind.

de moeder Dag ma-lief. Dag maatje. *tobbend met een krant die niet houden wil* Pa, help u es vlug!

de grootvader Wat doe je? Wat is dat voor rommel?

de moeder He toe, vraag u nou niet. Het kind heeft te veel licht.

de grootvader Het kind? Het kind? Ik zie geen kind.

de grootmoeder August! August de domme! Dáár!

de moeder Pa, loop nou niet weg, asjeblijf! Effetjes vasthouden. Ik heb al een speld. Zou het zo donker genoeg zijn?

de grootvader Wel.Wel. Leit schatteboutje achter 't schut.

de moeder Niet verzetten! Niet verzetten! Pa, waar denkt u an! Ze slaapt.

de grootmoeder En leg je sigaar neer, Karel.

de moeder Pa, hoe kàn u roken als u weet...

de grootvader gedwee Da's waar. Da's waar. 't Zou d'r hinderen. Mag ik door een kier kijken?

de moeder Hè nee, pa. Laat u haar nou! *het licht weer taxerend* Nog te hoog, vin u niet? *draait de lamp half af* Wij hebben licht genoeg.

de grootvader Hou je d'r zo hier de hele avond? Sjonge.

de moeder We hebben boven muizen gehoord.

de grootvader Muizen doen een baby geen kwaad.

de moeder Geen kwaad! Geen kwaad! Stel u voor, maatje: ik heb op het matrasje muizenkeutels gevonden.

de grootmoeder Waarom neem je geen kat, kind?

de moeder Dat durf ik niet, ma. Een kat kan op de wieg springen...

de grootvader Jaja. Jaja. Maar muizen is het ergste niet. Ik heb es van ratten gelezen, die van een kip die op eieren zat een poot hadden afgeknaagd...

de grootmoeder Nee maar, wat voor verband is er nou tussen een kip die op eieren zit en een kind.

de moeder Dat denk ik juist ook.

de grootvader Ja, nou jullie het zegt *goedig* nou je 't zegt, en het verband is niet groot, niet groot – maar er stond bij dat ze ook op zuigelingen loeren...

de moeder Pa hou op!

de grootmoeder Nou vraag ik je wat een verhalen!

de moeder Da's om flauw te vallen! Hoe kan u dat zo langs uw neus vertellen? Een rat, een rat – ik ben er koud van geworden.

de grootmoeder Ja, 't is gewoon... *streng* Je zou je sigaar neerleggen, Karel! Je doet wel hartelijk. Je dochter vertel je spookverhalen van ratten en je kleindochter laat je meeprofiteren van je tabak, je tabak. Hoe kan men er zo aan verslaafd zijn!

zesde toneel

De vorigen, de vader

de vader Dag pa. Dag ma. Wat zeg je van onze baby?

de moeder Susjt! Niet zo hard!

de vader *fluisterend* Ze heeft tweemaal góeie luiers gehad. Tweemaal! En geen sennestroop! Nee hoor. Zo maar uit zichzelf.

de moeder En je boodschappen?

de vader An Leuntje in de keuken gegeven.

de moeder Nou geeft-ie 't an Leuntje, en nou weet-ie dat Leuntje d'r hand... *af*

zevende toneel

De vader, de grootmoeder, de grootvader

de vader Heeft u haar gezien? Von u d'r angekommen?

de grootvader Ik mocht niet.

de grootmoeder Nee, een kind in de slaap storen is een misdaad.

de vader Ik zal u de truc leren. *schuift nog een stoel tegen het schut, klimt er op* Als u zo... Zachies hoor! *Grootvader en grootmoeder klimmen voorzichtig op de stoelen, kijken over de rand.* Nee papa, geen handen erop! En pas op voor de as van uw sigaar.

de grootmoeder Heb je nou nog een sigaar in je hand!

de vader Pracht-kind, he? Wacht, zo zien we niks. *komt van de stoel, schuift de kranten weg, draait het licht op, klimt weer op de stoel.* Drie ons angekommen van de week, ja, ja!

de grootvader Drie ons, ongelooflijk!

de grootmoeder Drie ons! Drie ons! Dat had ik niet gedacht.

de vader *zijn notitieboekje nemend* Niet gedacht? Het zit ook niet op haar gezicht. U mot 'r benen zien, kolossaal. En een dijen, kolossaal! Heb ik nog nooit zo bij een kind gezien. Waar staat het? Jawel. Drie ons. 't Is enorm. Enorm! Negentiende week, gewicht met de kleertjes:

negenduizendnegenhonderdvijfenveertig gram, gewicht van kleertjes en mand: eenduizendzevenhonderdeenveertig en een half gram, da's netto zevenduizendachthonderdendrie en een half gram. En deze week, de twintigste week, was ze netto: Achtduizendeenhonderdzeventien en een half gram, da's hoeveel meer? Da's netto: driehonderd, driehonderdveertien gram

meer – met een lege maag en pas vuil gedaan, pas vuil gedaan. Mooier kun je 't
niet hebben! Ze weegt nou zoveel als een kind van negen maanden.
de grootvader 't Is een wonder!
de vader Maar dat zuigen, dat zuigen op haar duim bevalt me niet.
de grootmoeder Domme jongen! Hahaha!

achtste toneel

De vorigen, de moeder

de moeder *met een fruitschaal* Nee maar! Nee maar! *zenuwachtig* Mama, hoe kan u het voorbeeld geven om zo'n spektakel te maken! En wat een licht! Wat een schandelijk licht! En de lamp staat te stomen!

de grootvader *van de stoel* Ja, de lamp stoomt. Ik dacht straks al.

de moeder *de lamp neerdraaiend* U dacht! U dacht! Als u dan dacht...

nerveus op schreien af 't Hele tafelkleed vol roet! *tot de vader* En dat ruik jij niet! Dat ruik jij niet als vader! Het arme schaap! Zet de deuren open – nee, het raam niet, hoe kom je op het raam, het raam! Dat u er niet op gelet heeft, mama! *tot de vader* En een asperges van niks. Alles laat jij je in je handen stoppen. Stoofasperges! Stoofasperges!

de grootvader Zachies wat. Het kind is wakker.

de moeder *aan het schut luisterend* Natuurlijk! Wakker geworden door de stomende lamp. Maar doe dan toch de gangdeur dicht, Dolf. Voel je niet dat 't trekt.

de grootvader Als we nou even allemaal stil zijn, slaapt ze weer in. Susjt!
Zij zitten zwijgend neer. Langere stilte.

negende toneel

De vorigen, de dienstbode, de vriend

de dienstbode Mevrouw, de aardappels...

de vader |

de moeder | *driftig* Susjt! Susjt!

de grootvader |

de grootmoeder |

De dienstbode blijft verschrikt staan.

de vriend *met pakjes* Zo! Een hard gebakken panne...

de vader |

de moeder |

de grootvader | *driftig* Susjt! Susjt!

de grootmoeder |

de dienstbode |

de vriend Panne... pannebrood...

de moeder Stil toch! Anders blijft ze wakker!

de vriend *fluisterend* Hard gebakken panne had-ie niet. Wel Engelse mik.

de vader *nijdig* Hou toch je mond!

de vriend *berustend-zittend, zwijgt. een stilte* Da's heel gezellig. *een stilte* De lamp gaat uit. *een stilte* De lamp heeft, presumeer ik, gestoomd.

de vader Susjt!

de moeder Gelukkig, ze slaapt weer.

de dienstbode De aardappels koken, mevrouw.

de moeder Goed. Goed. *dienstbode af*

de vriend Hij had geen hardgebakken panne en geen pain-de-luxjes.
de moeder Dat weten we nou! *neemt de pakjes* Jaap, je ben een... Kijk nou
toch eens. Engelse mik en een week brood. Twee brojen! Twee brojen en
stoofasperges. O! O! *af, gevolgd door de grootmoeder*

tiende toneel

De vader, de grootvader, de vriend

de vriend Da's je dank! Vijf minuten zoeken en nagekeken door dienstmeiden. Je kan hier geen hand voor ogen zien. *draait de lamp op* de vader Da's te hoog, Jaap. Pas heeft-ie gestoomd. *draait haar neer* En al dat licht voor een baby die slaapt! Ga zitten. Ga zitten, papa. Ja, Japie, jongen, jouw beurt komt net zo goed. Over een paar jaar zit je als ik, wat? he? wat! Ook met zo'n kostelijk geval in je kamer.

de vriend Asjeblijf! Graag! Zoek eerst een vruchtbare vrouw voor me.

de grootvader Die moet je zelf zoeken, meneer. Je weet niet wat een geluk je mist. Jaja. Jaja. Me kleindochter is van de week drie ons angekommen.

de vader Driehonderdveertien gram met een lege maag.

de vriend Met een lege maag? Da's mooi, heel mooi, denk ik – ik heb er geen geprononceerd verstand van.

de vader *zijn notitieboekje nemend* 't Is makkelijk genoeg. In de twintigste week hoeft ze maar honderdvijfendertig an te kommen en ze haalt driehonderdveertien! De vorige week had ze met de kleertjes en het mandje: negenduizendvijfhonderdvijfenveertig gram – het netto gewicht was toen zevenduizendachthonderdendrie en een half gram... 't Schijnt je niet te interesseren.

de vriend Mens, ik vergá, als je 't weten wil. M'n maag krimpt, van honger.

de grootvader Hoe kan men honger hebben, meneer, als men over zo'n engel van een kind spreekt!

de vader Dat snap ik ook niet. Het komt omdat je niet getrouwd ben, geen oog heb voor... Wil je geloven, papa, dat ze vanmiddag *stijgend in extase* dat ze vanmiddag, toen ze zat – ja, ze begint verduiveld leuk te zitten – en zo vast, zo secuur – dat ze vanmiddag weer, ik stond er geslagen bij, zo brutaal, zo wakker is zo'n nest al! – dat ze vanmiddag d'r ene voet met haar twee handjes beetpakte en hem, da's enorm, nog nooit heb ik het bij een kind van die leeftijd gezien! hem naar haar mond bracht – op haar grote teen zoog! Hahaha! Hahaha! Nee maar, probeer jij dat eens. Ik wou het vanmorgen in me bed nadoen – geen kans. Breng jij jouw voet es naar je mond!

de vriend 't Is hier vandaag een Tantaluskwelling. De tafel gedekt. Geen eten. En als apéritif word je je eigen voet gepresenteerd!

de grootvader Toen Anna drie maanden was had ze al tandjes – ja da's gebeurd!

de vader Dat kan niet papa, dat is overdreven.

de grootvader Heus! Heus! Ik herinner het me best.

de vader Nee papa, da's onmogelijk. Dat is een vergissing. *naar het schut wijzend* Annie is zo'n voordelig kind, zo'n sterk kind en nog geen spoor...

Nee, papa. Kan dat Jaap? Drie maanden oud en tanden?

de vriend *een krant van de lamp pakkend en haar zuchtend-berustend inkijkend*
Tanden! Tandem! Ik had tanden toen ik een dag was. Praat me niet van tanden!

de vader Jaap, hang asjeblief de krant an de lamp!

de vriend De avond-editie. Ik denk er niet an.

de vader Jaap...

Het kind huilt. Verschrikking.

de grootvader Ze huilt...

de vader Ze huilt...

de grootvader *op de stoel klauterend* Dada! Niet huilen grote meid!

zingt

Slaap kinnie slaap,

Enne buiten loopt een schaap...

de vader *op een stoel klimmend* Stil nou, papa! Daar maalt ze niks om. Ik weet
waarvan ze houdt.

zingt

Annekedijne! Annekedijne!

Rietepietepie! Alebielebie!

Atepatepoe! Atepatepoe!

Atepatepoe! Atepatepoe!

de grootvader

Atepatepoe!

de vriend

Atepatepoe! Atepatepoe!

elfde toneel

De vorigen, de moeder, de grootmoeder

de moeder *met de soepterrine* An tafel! An tafel!

de grootvader *angstig* Ze is wakker geworden – zo maar.

de vader Ja, zo maar.

de moeder *zet de soep op tafel, gaat beledigd zitten* En wat zei ik u, mama?

Komt het uit? Jaap heeft 'r natuurlijk wakker gepraat. Jaap, jij ben onuitstaanbaar!

de vriend *achter de krant* Ja, onuitstaanbaar!

de grootmoeder Nou bemoeien wij ons er niet mee!

de moeder Néé!

de grootvader *sussend* Stil nou maar. Ze zal vanzelf wel... *neemt z'n horloge, slingert dat zachtjes boven de kamerschutopening* Dat heb ik bij jou ook gedaan toen je zo klein was.

zingt

Hóe doet 't horlogie?

Hoe doet 't horlogie?

Hoe doet 't horlogie!

de vriend *zuchtend*

Bóe, doet 't horlogie!

Boe-oe-oe!

de grootmoeder *streng* Kom an tafel, Karel!

de moeder *streng* Kom an tafel, Dolf! – Nou laat ik d'r huilen, zolang ze wil.

de vader Ze huilt niet, ik weet niet wat je wil!

de grootvader Nee, het kind is zo zoet, zo zoet...

de vriend *zijn servet omknopend* Goddank! Die soep ruikt... *iets van zijn bord nemend* Asjeblief, een veiligheidsspeld. En nog een speld.

de vader *tot de moeder* Toe, boudeer niet! Ze slaapt alweer lekker!

de grootvader En ze ziet eruit als een roos, als een roos.

de moeder Hou je bord bij, Jaap. Een kluifie?

de vriend Asjeblief! Nou wor ik weer mens. Na 't eten moet ik het met me voet proberen – moet jij me wegen met een volle maag! Hahaha!

de vader |

de moeder | Susjt! Susjt!

de grootvader |

de grootmoeder |

twaaifde toneel

De vader, de moeder, de grootvader, de grootmoeder, de vriend eten een paar momenten paisibel. Geklop

de moeder *zacht* Ja!

de dienstbode *met een lingerie-doos* Mevrouw, de jongen wacht.

de vader We zitten an tafel.

de vriend We zitten an tafel!

de grootmoeder Zet hem neer, Leuntje. Ja, 't is goed. tot de grootvader

Geef de jongen een footje. *De grootvader scharrelt in zijn beurs.* Een verrassinkje van òns. We kwamen voorbij 'Maison Blanc' en een hondjes van mutsjes, schattig, schattig – gegarneerd met... Heb je geen klein geld, Karel, dat het zo duurt?

de grootvader Ik heb niet anders dan guldens en rijksdaalders.

de vader *zoekend* Da's mal. Da's nou toch – niet één dubbeltje. Wissel jij es een riks, Jaap.

de moeder Jaap! Jáááááp! Je zou een riks wisselen!

de vriend O. Graag. Heel graag. Twee riksen als ik je kan plezieren. *telt klein geld uit zijn vestzak en lepelt van zijn bord* Da's een gulden, da's een gulden drie cent. *lepelt* Excuseer, je moet soep nooit laten glaceren – een gulden drie centen en nog een gulden *lepelt* als ik weer kom eten, moet je erwtensoep geven met varkenspootjes. Da's twee gulden drie, da's drie gulden drie – da's nog een riks...

de moeder Heb je geen dubbeltjes, geen kwartjes?

de vriend Niet een! *lepelt*

de grootmoeder Ach, ach! Zeg 'm Leuntje, dat-ie morgen om antwoord
moet komen en dan een dubbele fooi krijgt.

de dienstbode Ja, mevrouw.

dertiende toneel

De vorigen, zonder de dienstbode

de moeder Dank je wel, Jaap. Nou mag je je geld weer bij je steken.

de vriend Da's lief. En daar zitten waarachtig drie dubbeltjes – nee, vier.

de vader Jij ben van een attentie!

de vriend Mensen, hoe wil je dat iemand bij een nachtpit-lamp wat voelt? Ik

heb moeite me bord te vinden. Mahlzeit! *lepelt*

veertiende toneel

De vorigen, de dienstbode

de dienstbode Hij moet op antwoord wachten, mevrouw.

de vader Op antwoord wachten?

de dienstbode Hij zegt dat het uitverkoop is, dat ze met uitverkoop niet kenne lope.

de vader *driftig* Dan maar teruggeven. Dadelijk teruggeven!

de grootmoeder Dolf, wat ben je onaardig. Een surprise van ons. En 't is uitverkoop, dat is waar. Bij een uitverkoop kun je... *opstaand en de doos openend* Ach, ach, wat in-lief! *houdt een mutsje op de hand omhoog – levendige, lachende aandacht van allen, behalve van de vriend, die stadig lepelt* Wat een hondje van een mutsje. En kijk die is gegarneerd met bont *tot de moeder* hou eens even vast – hier zijn er nog twee – en een spotprijzen, ongelooflijk, heerlijk hè? *geeft ze de grootvader* en die, en die...

de moeder *tot de vriend* Jaap, hou eens op. Hè, wees nou niet zo ongezellig om in je eentje te eten! *steekt op elk van zijn handen een mutsje* Snoepies, he? Beeldjes! Wat zal het 'r staan! Daar ze es naar de lamp, Jaap – nee, nog wat. Ja, die van Jaap vind ik het leukst en die zijn ook het warmst, denk-u niet, maatje? Jaap, pas dan toch op! Als ik daar niet waarschuw, laat je een van de linten in je bord slieren.

de vader Ik zou toch liever die met bont...

de grootmoeder Bont broeit. Nee, Anna heeft gelijk. Nou dan houden we die. Leg je de andere weer voorzichtig in de doos, Leuntje. *tot Jaap* Dank u wel.

de moeder Jaap je dubbeltjes. Mot die arme loopjongen...

de vriend *geduldig onder de lamp zoekend* Asjeblief!

de vader Dank u wel, mama en papa! En smakelijk eten! *Dienstbode af*

vijftiende toneel

De vorigen, zonder de dienstbode, er wordt even zwijgend gelepeld

de grootvader Ik ben benieuwd hoe-ie d'r zal staan.

de vader Goed, natuurlijk. Alles staat haar goed.

de grootmoeder Ja, je kan zuigelingen hebben waaraan niks is te doen, van die hele minne baby's, die met het mooiste goed – ik zal niet zeggen lelijk, een baby is nooit lelijk, nie-waar? maar dan toch minnetjes blijven. Maar jullie Annie, zo'n heerlijk kind, zo'n buitengewoon gezond...

de moeder Mag u niet zeggen, mama.

de vader Nee, dat mag niet. *klopt op de tafel – moeder, grootmoeder, grootvader kloppen mee*

de vriend Binnen! Beginnen jullie de tafeldans?

de grootvader Van een kind getuigen dat 't buitengewoon-gezond is, brengt ongeluk an – dat moet je dadelijk afkloppen. Duitse gewoonte!

de moeder En hoe! *Zij klopt op de tafel. De anderen kloppen mee.*

de vriend O. *geeft een zwak na-kloppertje*

de vader |

de moeder | Susjt! Niet zo hard!

de grootvader |

de grootmoeder |

de grootvader *na enig gelepel* Zou... zou ze niet wakker worden van het getik van de lepels tegen de borden?

de moeder Daar dacht ik juist over. Dolf, steek toch in 's hemelsnaam je lepel zachies in je soep. Kun je 't niet zo doen?

de grootmoeder Ik zou het er niet op voorzien hebben een kindje in een kamer te laten bij etenslucht.

de moeder Meen u, ma?

de grootvader Ja-ja. Ja-ja. Er slaat een hele walm van de borden. Kijk maar es tegen het licht van de lamp.

de moeder *plots agstig-gillend* Oe!

de vader | *verschrikt*

de grootvader | Wat is er!

de grootmoeder | Wat is er!

de vriend Heb-ie op je tong gebeten?

de moeder O mama, kijk es gauw achter 't schut. Gauw dan toch, mama! Ik heb zo'n akelig geluid gehoord! O, ze heeft een stuipie, een stuipie...

de grootmoeder *gaat onrustig achter het schut. Vader, moeder, grootvader staan angstig op* Welnee, ze ligt wakker – ze geeuwt. Ze geeuwt, 't heerlijke kind. Och, och, nee maar je moet es even komen. *Vader, moeder, grootvader gaan achter het schut. Bij het volgend gesprek zijn ze onzichtbaar, blijft de vriend geduldig, de handen gevouwen, wachten. Och, och, ze wil opzitten...*

de moeder *onzichtbaar* Schatje! Dag schatje! Da! Da!

de vader *onzichtbaar* Kidekidekidekideki! Zie je hoe ze lacht als ze me ziet?

de grootvader *onzichtbaar* He-he-he! Ze krabt zich!

de grootmoeder *onzichtbaar* Ze krabt zich!

de moeder *onzichtbaar* O, wat krabt ze zich schattig!

de vader *onzichtbaar* En met vijf vingers tegelijk! Ha-ha-ha!

de grootvader *onzichtbaar* Je zou zeggen hoe leert een kind van vijf maanden het, zich zo wijs te krabben?

de grootmoeder *onzichtbaar* Je mag haar nageltjes wel eens voorzien, Anna. De schat zou zich pijn doen.

de moeder *onzichtbaar* Wil jij dat krabben wel es laten, brutale meid!

de vader *onzichtbaar* Kidekidekideki!

Mag jij kràbbies doen!

de grootmoeder *onzichtbaar* Ja en nou moet je niet denken dat ze jeuk heeft! Nee hoor.

Dat vindt ze gezellig. Da's iets nieuws dat ze uitgevonden heeft.

de moeder *onzichtbaar* Nou Annekedijne, niemeer krabben! Mot maatje boos worden?

de vader *onzichtbaar* Uitscheijen met je krabbies, heerlijkheid! Jaap, kom je niet kijken? Die kràbt zich! Hahaha!

de vriend Merci! Ik zie het! *snijdt zich een lange reep brood, kauwt geduldig*

de grootvader *zingend*

Au clair de la lune,

mon ami Pierrot.

Prêtez-moi ta plume...

de vader |

de moeder | *mee-neuriënd*

de grootmoeder |

Pour écrire un mot...

de vader *onzichtbaar* Susjt! Susjt! We maken d'r veel te wakker. Hahaha!

Hoe zo'n ding zich rekt! Achtduizendeenhonderdzeventien en een half

gram! Enorm! Nètto: driehonderdveertien gram aangekomen in één week met een lege maag...

de vriend *haastig een brok verduwend* En pas vuil gedaan – pas vuil gedaan!

de moeder *onzichtbaar* Nou neemt maatje je op, schat, schat, schat, en dan

schudt groma je bedje en dan ga je slabies doen, hoor. Helpt u even, ma?

verrast O! O, ma, ma, ze heeft voor de derde maal...

de vader *onzichtbaar* Voor de derde maal? Prachtig! Prachtig!

de grootvader *onzichtbaar* Voor de derde maal? Knappe meid! Knappe meid!

de grootmoeder *onzichtbaar* Zie je wel dat de natuur het van zelf in orde brengt? Al die middeltjes van een dokter helpen niets.

de moeder *onzichtbaar* Is drie maal op een dag niet te veel, mama? Ik maak me ongerust.

de grootmoeder *onzichtbaar* Ze zal tandjes krijgen...

de moeder *blij* Tandjes!

de vader *onzichtbaar* Tandjes! Tandjes!

de grootvader Ja ja! Ja ja ! Tandjes!

de moeder *onzichtbaar* Jaap, trek de kranten van de lamp!

de vader *onzichtbaar* Jaap, draai de lamp hoger, veel hoger!

De vriend gehoorzaamt, rustig brood-kauwend. Een stilte achter het schut.

de grootmoeder *onzichtbaar* Nee. Ik zie nog niks.

de moeder *onzichtbaar* Ik zie ook niks.

de vader *onzichtbaar* Ik zie niet veel. Zo. Nou zou ik haar weer neerleggen.

de moeder *onzichtbaar* Neerleggen! Neerleggen! Neerleggen met een vuile luiër! Hoor u dat, mama! Da's de vader! Nee maar, da's de vader!

de vader *onzichtbaar* Je hoeft niet zo zonderling te beweren dat ik de vader ben – dat weten we nou wel!

de moeder *onzichtbaar* Hoor u, mama! Nee, nou komt-ie los waar u bij ben! Een vader die z'n dochter te slapen wil leggen met een vuile luiër! Da's geloof ik uniek op de hele wereld! Jaap, wil jij de meid eens bellen!

de vriend Tingelingeling! Asjeblief!

De grootmoeder komt te voorschijn, haalt een stoel van de tafel weg, gaat er mee achter het schut. De vader komt te voorschijn, haalt een stoel van de tafel weg, gaat er mee achter het schut. De grootvader doet hetzelfde.

zestiende toneel

De vorigen, de dienstbode

de dienstbode *met het vlees en de groenten, kijk verbluft* Asjeblief...

de vader Wie roept je met het vlees? Weg met het vlees!

de moeder *onzichtbaar* Is ze daar met het vlees? Wie heeft je gezegd het vlees te brengen? We zijn pas an de soep! O, o! Wat een begrip! Dadelijk het spoelkommetje brengen en twee schone luiers en de poeier...

de grootmoeder *onzichtbaar* En het sponsje!

de vader *weer onzichtbaar* En de zalf! De zalf!

de vriend Zal ik het vlees vast voorsnijden?

de vader *onzichtbaar* Nee! Weg met het vlees! De spoelkom! De luiers! De zalf!

zeventiende toneel

De vorigen, zonder de dienstbode

de vriend *schuift zijn stoel tegen het kamerschut, klimt er op, kijkt over de rand*
Goeiemiddag. Nou zijn we weer compleet. Zal ik jullie de borden met soep
anreiken?

de moeder *onzichtbaar* Jaap, ga asjeblief weg. 't Is hier vol genoeg! Als
iedereen op me handen kijkt!

de vader *onzichtbaar* Wat sta je te eten?

de vriend Engelse mik. Engelse mik.

de moeder *onzichtbaar* Jaap ga an tafel zitten. De kruimels vallen op het
kind. Als zo'n kruimel in een ogie terechtkomt...

de vriend Dan maar weer an tafel! *gaat terug met de stoel*

achttiende toneel

De vorigen, de dienstbode. De dienstbode met kindervasgareedschap, verdwijnt achter het schut

de moeder *onzichtbaar* Ze huilt niet eens. Ze laat zich helpen als een engel!

de grootvader *onzichtbaar* 't Is een luier om te zoenen!

de vader Om te zoenen! Grasboter!

de grootmoeder Hè, wat een juweel van een luier!

de moeder Boter! Room! Goddelijk!

de grootmoeder Zo. Zo. Een schone luier. En nog een luier. Vele handen maken licht werk. Ja, ik zou nog wat poeieren. Poeieren is excellent.

de moeder En nou leg ik je neer – en slapen hoor! Hoor je, schat? Gaan jullie weer an tafel – zachies, zachies. En neem jij de boel mee, Leuntje.

Dienstbode af. Vader, grootmoeder, grootvader aan tafel. Een langere stilte.

Verschijnt het hoofd van de moeder boven het kamerschut Dolf, draai de lamp neer!

De vader draait de lamp af. Het hoofd van de moeder verdwijnt. Een stilte. Het hoofd van de moeder verschijnt weer. En de kranten, Dolf! Ja, zo is het lekker donker. *sluipt uit het kamerschut, sluit het* Ze slaapt! *legt de vinger op de mond* Zachies praten! Zachies! *gaat voor haar bord zitten*

de grootvader Zo'n kind is een genot, ja ja, een genot.

de moeder *blij in de lamp starend* En zo weinig moeite als het schapie geeft.

de vader Moeite! Je merkt het kind niet!

de moeder Smakelijk eten! Nee maar, Jaap heeft z'n bord leeg!

de vriend Dat zie ik zo – hoe is het mogelijk!

de moeder Je ben erg ongezellig, Jaap!

de vader Vreselijk ongezellig!

de vriend Ongezellig! Hahaha! Ik heb uit pure gezelligheid de helft van je

Engelse mik... Hahaha! Hahaha!

de vader | *ieder in variatie en met*

de moeder | *nadruk afzonderlijk*

de grootmoeder | Susjt! Susjt! Het kind!

de grootvader | Het kind!

herman heijermans

'In de
Jonge Jan'

Monologen-spiel in een bedrijf
1903

Dramatis personae

de officier van justitie

een schrijver

een bode

jan arend

ansing arend *zijn broer*

gijs blankert *zijn schoonvader*

putten *herbergier*

biesen *brigadier*

nicolaas post *buurman*

bik verver

Het parket van een officier van justitie.

eerste toneel

De officier van justitie, een schrijver, een bode, Ansing Arend

de officier *schellend, tot de binnentredende bode Ansing Arend! sorteert enige papieren, betrommelt ongeduldig het schrijfbureau, tot Ansing Nee, hier! Ben jij Ansing Arend?*

ansing *in stijgende bedremmeldheid* Ja, meneer.

de officier Jij weet natuurlijk waarvoor ik jou – *Ansing houdt zich met bevende handen aan een stoelleuning vast. Zijn lippen trillen in angst. Kijk me an, als ik met je spreek.*

ansing *in benauwing het voorhoofd vegend* Ik, ik... *wankelt*

de officier Jij staat te beven van angst. Als jouw geweten zuiver was, zou jij...

ansing *interrumperend* Mag ik gaan zitten, ik ben niet lekker – ik mankeer het hier.

de officier *hem fixerend* Ga zitten. Wat mankeer jij daar?

ansing Weet ik niet – weet ik niet. *moeilijk ademend* Kramp onder me ribbe.

de officier Zo. Zo. Dan zal ik even wachten. *tot de schrijver* Geef hem een glas water. *blijft Ansing fixeren terwijl deze met mummelende slokjes drinkt*
Ansing Arend, in de vooravond van zondag jongstleden is er – kijk me an, Ansing Arend – is er brand ontstaan op de droogzolder van jullie sigarenmakerij. Ik zeg jullie, je ben natuurlijk in de zaak betrokken. Deel je op met je broer?

ansing Nee, ik ben – ik ben enkel werkzaam, ik ben...

de officier Jawel, jawel! Op die vooravond ben jij het laatst in huis geweest, je broer had de sleutel. Was er een of waren er twee sleutels? Kijk me an, Ansing Arend.

ansing Eén sleutel.

de officier Jij heb dus de deur dichtgetrokken, omdat jij de laatste was *ernstig-dreigend* en je wist dat er een jongetje van drie jaar in de bedstee achter lei...

ansing *stomp* 't Was een meissie.

de officier Je wist het dus?

ansing *dof* Nee.

de officier Wist jij niet dat er een meisje in de bedstee lag? En om op de droogzolder te komen, moest je de bedstee door, hoe kan dat? – Waarom zit je zo brutaal te liegen? Als je je er op die manier denkt door te slaan, Ansing Arend, heb je het bij het verkeerde eind. Jij wist of moest weten dat er een meisje lei te slapen, òf in je gejaagdheid, je angst voor ontdekking – het alleronmenselijkste wil ik niet annemen – heb je er niet op gelet. Arend, jij wordt verdacht boven brand gesticht te hebben. Door jouw schuld is een kind omgekomen. Wat heb jij daarop te antwoorden?

ansing God, ja God weet dat...

de officier Laat de naam God erbuiten. Jij staat op het punt gearresteerd te worden, hoe openlijker en eerlijker je bekent bij het vooronderzoek, hoe meer kans jij heb op clementie bij de openbare zitting.

ansing *angstig* Ik hei d'r niet in de bedstee gezien...

de officier Ik vraag of jij op de droogzolder brand hebt gesticht? Ansing *schudt ontkennend het hoofd*. Zo. Ben je niet op de droogzolder geweest?

ansing Dat ben ik wel. Dat hiet ik niet liege.

de officier Wat had jij op zondag op de droogzolder te doen? een *stilte* Was de kachel er an? *Ansing knikt.* Wordt die met cokes of met turf gestookt?
ansing Met cokes.

de officier En waarom heb jij dan petrolie gebruikt, als-ie nog brandde.
ansing Ik ben niet an de petrolie geweest.

de officier En de brigadier verklaart dat de hele zolder naar petrolie rook.
ansing Weet ik niks van, niks...

de officier Je weet natuurlijk niks. Als je dat goed volhoudt, bewijs je alleen hoe verstokt je ben. – Op de zolder, waar je anders op zondag nooit komt, ben je nog wel een half uur gebleven na je broer, die zijn vrouw ging ophalen bij zijn schoonvader. Om vijf uur heeft, heeft – hoe heet-ie zoekt onder de *papieren* heeft Nicolaas Post, de kruidenier van de overzij, je de deur horen dichtslaan, om half zeven sloegen de vlammen uit het dak. Wat heb jij in dat half uur op zolder gedaan?

ansing Handwerk gesorteerd...

de officier Kom! Handwerk gesorteerd! Wat voor handwerk, welk handwerk?

ansing Handwerk van thuis.

de officier Dat is een verhaal waarvan ik geen jota begrijp – wil je mij nu asjeblief eens aankijken en me eens duidelijk maken wat je uit je duim zit te zuigen.

ansing *stotterend* Ik had vrijdagnacht om tweehonderdvijftig bossies het dekblad gelegen, en zaterdag nog es om tweehonderdvijftig bossies – ik doe enkel handwerk, geen blokwerk...

de officier Waarom maak jij thuis sigaren?

ansing Omdat ik 's avonds niks om handen hei en op stuk werk.

de officier Nou vertel je me toch heel gewone dingen en je ogen gluipen telkens weg alsof je op hete kolen zit. Waarom woon je niet bij je broer in?

ansing Omdat ze me niet magge – 't is altijd mot.

de officier Juist. En bij het middageten, om een uur, heb-ie weer mot gehad, heeft je broer je een klap om je oren gegeven – heb je 's avonds in de herberg van Putten verteld, nietwaar? Waarom hebben jullie mot gehad?

ansing Omdat... omdat ik niet wou hebbe dat – dat Santje water op me bord smeed.

de officier Santje, is dat het dooie meisje van drie jaar?

ansing *dof-angstig* Ja.

de officier Kijk me an! Dus dat meisje zat jou te plagen.

ansing *schuw met de vingers plukkend* Ze kon het niet helpe, ze was speels – ze pestte me omdat ze het zag doen door Jan die me niet zetten ken en door Gijssie, d'r moeder, die 't zuur an me heit. Net lei me bord vol met aarpels en saus toen ze een glas water over me eten smeed – toen, toen – 't is hard om te zegge nou ze verbrand is, toen stompte ik 'r en toen gaf Jan me een draai om me kop.

de officier En toen ben jij vals geworden, toen heb jij 's middags gedacht: ik zet er de rooie haan op – misschien had je een stuk in je kraag?

ansing Ik drink nooit, ken ik niet verdrage.

de officier Nee, nou moet je nog tastbaarder liegen en 's avonds heb je bij Putten drie glazen jenever gedronken!

ansing Dat hei ik, dat hei ik – van de beroerdigheid, toen ik het kind had gezien met d'r haren afgebrand en een gezicht dat ik nooit zel vergete.

de officier Dat jij het nooit zal vergeten wil ik graag geloven, brandstichter! – En door de bedstee gaande, toen je van zolder kwam, heb je je nichie, het kind van je broer, niet gezien?

ansing Ze lee d'r niet in.

de officier Ze lei d'r niet in! Dan heb jij in de bedstee gekeken? Waarom keek je in de bedstee? Wat had je te kijken als je geen brand heb gesticht?

ansing *treuzelend* Me zondagse bullen had ik op het bed gesmeten, voor de stof van de zolder.

de officier *driftig-accentuerend* Dus, dus – Ansing Arend daar straks wou ik het alleronmenselijkste niet aannemen, meende ik dat je in de haast om het huis uit te gaan, waar je met petrolie – kijk me an! Je heb het gedaan – waar je met petrolie de boel in brand heb gestoken, het slapende kind voorbij was gelopen. *een stilte* Dat kan nou niet, Ansing Arend. Jij ben een doortrapte, doortrapte misdadiger. 's Morgens ben je nog in de kerk, hebben ze je in de kerk gezien – 's middags wrokkend om een broer en een aangetrouwde zuster die, dat wil ik niet tegenspreken, honds voor je zijn geweest, dat heb ik van meer dan een gehoord – 's middags om een nieuw gekrakeel, om de ondeugende streek van een speels kind, neem je een wraak zó gemeen, dat er geen woorden voor te vinden zijn! *een stilte* Heb je nog wat te zeggen?

ansing As ik zo vuil was geweest, zo vuil...

de officier Toen de vlammen uit het dak sloegen, ben jij an komen rennen van de kant van de haven. Waar was je gebleven: anders ga je altijd met Bik, de verver, bij wie je inwoont, een lopie maken.

ansing Ik had in het gras legge slape.

de officier Jawel, in het gras... Waarom rende je dan zo ineens?

ansing *aarzelend* Omdat ik Bik en Jansen en de kinderen van Schuitemaker zag rennen.

de officier En toen wou je er met alle geweld in – heeft Biesen je met Woutersen de veldwachter bij je kraag gegrepen, schreeuwde je dat er

mensen in konden zijn. Mensen, Ansing Arend. Mensen! Onder je zondagse bullen in de bedstee had je niks gezien, niks. Of begon je geweten te spreken?

ansing As ze me hadde late gaan, had ik haar d'r uit gehaald, al was ik er bij gestikt.

de officier Toen het te laat was.

ansing Denk je, dat as ik brand had gesticht, as ik zo gedomes smerig was geweest, dat ik dan zo'n schaaap had late legge – dan most je ommers geen hart in je lijf hebben, een worm van drie jaar die me pestte, da's waar, van de weromstuit, maar die dikkels bij me op zolder heit zitte spele as ik tabakstripte... Ze mot er door het raam zijn in geklomme.

de officier Door het raam. Wat zijn dat voor verzinsels?

ansing Dat dee ze wel meer.

de officier En het raam was met een pen gesloten.

ansing Niet het ene. Daar was de pin van krom.

de officier Jawel! En je broer liet dan maar een raam, gelijk aan de straat, open voor de eerste de beste!

ansing Het kon maar een handhoog worden opgeschoven, het hout was gezwollen, verder gong het niet – zij kon er door, zij kroop er meer door 's morgens om te spele, as de voordeur nog dicht was.

de officier En dat valt jou zo allemaal ineens in? In eens weet je van een kromme raampen en van hout dat gezwollen is? Ik zal het laten onderzoeken. Voorlopig ga jij het gebouw niet uit. Al dadelijk toen jij binnenkwam, man, zag ik aan je gezicht hoe laat het was. Jij weet heel aardig een hartziekte te simuleren – Wacht nog even. Hoe oud ben je?

ansing Vierentwintig.

de officier Wanneer geboren?

ansing In december negentien – negentien...

de officier Jawel, dat zullen we naslaan. Jij ben een gemene kerel! Het had er bij moeten komen dat de verdenking op je broer viel – je broer van wie jij een pracht van een meisje heb vermoord en die je an de bedelstaf zou hebben gebracht, als-ie niet geassureerd was geweest.

ansing Dat was-ie.

de officier En daar begreep jij niks van in je achterlijkheid! Ben je op school geweest?

ansing Ja, ja.

de officier Kan je lezen en schrijven?

ansing *verlegen-glimlachend* Niemeer, meneer.

de officier Dus je weigert te bekennen?

ansing *domp* Ik weet het niet – ‘k Weet niet wat, watte...

de officier Dan zullen we zorgen dat je het weet! *schelt – tot de bode* Die man afzonderlijk, en het gebouw niet verlaten. Laat Jan Ansing hier komen.

tweede toneel

De officier van justitie, een schrijver, een bode, Jan Arend. Jan Arend binnengeleid door de bode, blijft bij de deur staan.

de officier Bent u Jan Arend?

jan Ja, meneer.

de officier Gaat u zitten. De directie van de Brand-assurantiemaatschappij 'Oud Holland' heeft het parket een onderzoek verzocht naar de oorzaak van de brand van zondag, jongstleden. Voor dat onderzoek zijn rijkelijk termen aanwezig. Waarom heeft u uw vermoedens verzwegen? De verhouding van u en uw vrouw tegenover uw broer Ansing was toch niet van die aard, om te trachten hem te sparen. *een stilte* Direct heeft-ie de dood van uw dochttertje veroorzaakt. *Jan begint zenuwbevend te huilen, poogt zijn gesnik te bedwingen, de officier van justitie zwijgt even.* Gister is ze begraven, nietwaar?

jan *smartelijk heftig zijn zakdoek wringend* Ja meneer, gister.

de officier Ansing, uw broer...

jan *dof* Ansing heit er geen weet van.

de officier Had u dus geen vermoedens?

jan *dof* Wat mot ik voor vermoedens hebben? De boel is verbrand – het kind is dood.

de officier Jan Arend, het spijt me vooral na zo'n ongelukkige gebeurtenis, terwijl je nog diep onder de indruk moet zijn, het spijt me, maar ik moet meer van u weten. Het achterhouden van gegevens, die ik in de volslagen onmogelijkheid ben te begrijpen, zou kunnen – zou kunnen... *plotseling*

scherp Twee maanden geleden heeft u uw sigarenfabriekje voor vijfduizend gulden geassuranceerd. *zoekend* Hier heb ik het afschrift van de polis...

Vijfduizend gulden op de tabakskerverij en sigarenfabriek 'In de jonge Jan'... meubelen, huisraad... *onderbrekend* Waarom nam u die naam?

jan *aarzelend, weer op huilen af* Die naam hei ik vier maanden geleje genomen, omdat we dachte, omdat we hoopte dat het een jongen zou zijn – 't was een meissie...

de officier *zachter* U was kort te voren voor drieduizend gulden verzekerd. Twee maanden geleden heeft u premie van tweeduizend gulden gesuppleerd. Er ontstaat brand *scherper* brand die gesticht is met petrolie. Waarom schudt u het hoofd?

jan Dat ken niet, er was geen petrolie in huis. De droogkachel zel gesprongen wezen.

de officier Hoe weet u dat er geen petrolie in huis was?

jan Van me vrouw.

de officier Waar is uw vrouw?

jan Leit bij me schoonvader, doodziek – mal van verdriet...

de officier Heeft u dan onder zulke smartelijke omstandigheden met een doodzieke vrouw over petrolie gesproken?

jan *geprikkelde* Nee, nee meneer. Maar 's middags, bij de boterham, zei ze nog, zei ze nog dat er amper olie in de peer van de lamp was.

de officier Da's vreemd. Anders wordt toch zaterdagavond voor die dingen gezorgd. Die zaterdagavond dus niet?

jan Weet ik niet, meneer. Het huishouen gaat me niet an.

de officier *nadenkend* U veronderstelt dus dat de droogkachel gesprongen is? Maar die kachel is niet gesprongen, verklaart de brigadier van politie. En

die kachel stond geïsoleerd. Dat heeft de assurantie-maatschappij gecontroleerd, nietwaar?

jan Ja, meneer. Maar hoe licht vallen er vonken – de zolder was zo droog, zo droog as kurk.

de officier *scherp* Jan Arend, ik vraag voor de laatste maal waarom je een broer probeert te redden, een broer die geen goed woord van je kreeg, een broer die niet bij je inwoonde, omdat je vrouw hem treiterde...

jan Dat dee ze niet.

de officier Dat dee ze wel, val me niet in de rede, asjeblief – ze treiterde en plaagde hem, en jij hebt hem niet eens maar honderdmaal geslagen – rapport van de politie.

jan Daar zeg ik niet nee op – het most bij tijden.

de officier Most het?

jan Hij was in alles te stom om voor de duvel te dansen, deugde voor niks, voor niks. Vader heit hem op me dak geschoven. Eerst hebben we samen gebarbierd en sigaren gemaakt. De hele barbierderij is door de jongen z'n verrekte lammigheid verlopen. Geen mes kon-ie fatsoenlijk in z'n poten houen. Toen heit ik hem enkel op de tabakzolder gebruikt en nog bedierf-ie dikkels het beste dek.

de officier Dan werd jij nijdig en sloeg er op los. Een achterlijke jongen van vierentwintig mishandelt men niet, dat zet kwaad bloed, dat vergeven ze niet als ze ouder worden. 's Middags om een uur, diezelfde zondag, heb je hem een oorvijs gegeven, omdat-ie zich niet door – door het gestorven meisje wou laten plagen. Toen heeft-ie kwaadaardig, om zich te wreken, de boel in brand gestoken...

jan *onrustig* Dat heit-ie niet!

de officier Hoe weet je dat zo beslist?

jan Al is-ie stom, gemeen is-ie niet, nee, nee. D'r is niks angestoke.

Angestoke, het mot er bij komme! Dan, dan keert de asserantie geen cent uit, staan we op de keien.

de officier Als dat de reden is, waarom u niks weet, waarom u te vergeefs, tevergeefs een broer uit de handen van de justitie wil houden, dan doet u verkeerd en misdadig. Ja, misdadig! Er is hier van nog andere zaken dan van enkel brandstichting sprake. Er kan wrede, domme moedwilligheid in het spel zijn geweest – ik heb de overtuiging dat ze er was – tegenover, tegenover uw ongelukkig dochtertje. Jan Arend, ik dring er nog eens op aan de volle, eerlijke waarheid te spreken. 't Zou min zijn, als je om geldelijk belang de justitie zou beletten je eigen kind te, te wreken – en dan nog: alle vrees van dien aard is dwaasheid, alleen als je persoonlijk bij het onheil betrokken was, zou de assurantie-maatschappij gerechtigd zijn betaling te weigeren. Kom! Ik begrijp levendig dat je door het gebeurde ondersteboven ben. *een stilte – met nadruk* Je houding is onverklaarbaar, onverklaarbaar Jan Arend. Als ik niet wist hoe zwaar jullie getroffen zijn door de dood van je enig kind, zou ik denken *aarzelend* aan een afspraak tussen jou en je broer. *een stilte* Heb je daar niets op te antwoorden?

jan *dof* Denken dat een vader z'n eigen leven verbrandt – daar zwijg ik op. *opvlammend* Da's te belabberd om een woord an te verspille! *inzakkend* Voor mijn part stond ik nakend op straat, as ik er me kind mee terug had.

de officier U verdenkt uw broer dus niet?

jan Nee, niemand.

de officier Wist-ie van de assurantie?

jan Dat zal wel, dat weet ik niet. Hij hoorde van alles.

de officier Ging de 'Jonge Jan' goed? *Jan knikt.* Dekte de assurantie de hele schade?

jan *schuw* Zo wat.

de officier Hoe zo wat?

jan Ik had pas partijen tabak ingeslagen.

de officier Is de polis verbrand?

jan Nee. Die hei ik in me zak.

de officier In uw zak? Draagt u die altijd bij u?

jan Ja, bij andere papieren.

de officier Da's anders geen gewoonte.

jan *zenuw-driftig* Wat is geen gewoonte? Ik hei geen brandkast. Ik laat nooit een cent thuis. Me hele hebben en houen steek ik bij me as ik van honk ga. As dat een ding is om over te vallen, om iemand de duimschroeven an te zetten, dan most u denken dat ik kapot ben van de ellende die ons in een paar dagen is overkomen.

de officier Ik wou wel hebben dat u een weinig kalmer antwoordde. U zet men geen duimschroeven aan. U staat buiten het spel. We onderzoeken de zaak van uw broer. *een stilte* Ansing is het laatst in huis geweest, nietwaar?

jan Dat mot wel.

de officier Waren er twee sleutels, of een?

jan Een.

de officier Wie had die sleutel?

jan Niemand.

de officier *verrast* Niemand? *een stilte* Ansing is om vijf uur het huis uit gegaan, heeft de deur achter zich dicht getrokken, om zes uur at u een boterham bij uw schoonvader, om half zeven staat het huis in lichtelaaie. U had de sleutel, nietwaar?

jan Nee, ik niet.

de officier Heeft Ansing de deur dan met de sleutel gesloten?

jan Nee. *aarzelend* Het kind had de sleutel.

de officier *aandachtig* Het kind? Een kind van drie jaar?

jan *nerveus* Meneer, meneer, me kop is in de war. Ik hei in geen nachten een oog toegedaan. Ik ben op, ik ben ziek, en u zit me kalm af te beulen over dingen die me bang maken as ik er an denk.

de officier *vriendelijker* Het hangt van uzelf af om het pijnlijk onderhoud zo kort mogelijk te maken. Ik moet u die vragen stellen. Van wie had het kind de sleutel? Ansing heeft zoëven gezegd dat het kind er door het raam kan in geklommen zijn.

jan Door het raam? Het raam was op slot.

de officier Mogelijk niet. De raampen was krom.

jan *aarzelend* Ja, dan ken ze door het raam... *snel* Nee, ze had de sleutel. As ze de sleutel had, had ze niet door het raam te klimmen. En, en – as ik me goed herinner, hei ik de pin een paar dagen vroeger recht geslagen – d'r liep kwaad volk door het dorp.

de officier Jan Arend, de kwestie is van het hoogste belang. Het kind was in huis. Het kind is in huis verbrand. Om op de droogzolder te komen, moest Ansing de alkoof door waar het lijkje is gevonden. Als het kind dus de sleutel had, dan moet het voor de brandstichting in bed hebben gelegen, want een kind dat in een huis komt, waar laten we zeggen lappen met petrolie of sigarenkisten met petrolie branden, dat kind ruikt de rook en hoort het geknetter. Het kind is dus, uit moeheid – daar zullen we dadelijk over praten – uit moeheid op bed gaan liggen, terwijl het huis rustig was. Maar dan moet Ansing die van boven kwam en zijn kleren van het bed greep, haar gezien hebben. Voelt u wat ik bedoel? Begrijpt u dat het om iets ergers dan brandstichting gaat? En daarom, nadrukkelijk, hoe kwam het kind an de sleutel, wie heeft haar de sleutel gegeven, hoe laat is dat gebeurd.

scherp, nadenkend En, en is die sleutel in de puinhoop bij het kindje gevonden?

jan Dat weet ik niet. Hij mot er nog leggen, natuurlijk.

de officier Van wie kreeg ze de sleutel?

jan Van mijn.

de officier Waarom?

jan Waarom? Da's de grootste ramp geweest. As ik haar de sleutel niet in d'r handen had gegeven, toen ik om half vijf de deur achter me toe trok, was ze nooit in het huis terug gekend.

de officier Waarom gaf u een kind van drie jaar een sleutel te bewaren? Dat is toch onverantwoordelijk!

jan *dof-zinnend* In me ene hand had ik me wandelstok, in me andere een kissie sigare voor me schoonvader – toen vroeg ze of ze de sleutel dragen mocht – 't is een sleutel zó lang, een kanjer, die je pijn doet in je zak, enkel 's zondags komt-ie van de spijker af – toen zee ik: hoe hem dan goed vast en zo liep ze met me mee.

de officier Dat was dus hoe laat?

jan Voor vijven – half vijf, kwart voor vijven, tien minuten voor vijven. *gejaagd* Ik hei niet op me horloge gekeken. Het ken later, het ken vroeger geweest zijn.

de officier Maar in ieder geval: Ansing was nog op zolder toen u met het meisje heenging.

jan Dat denk ik wel – dat weet ik niet zo precies. As je pas met iemand ruzie gehad heit, let je niet zo op iemand.

de officier Hij was nog op zolder. Dat heeft-ie bekend. En het kind, waar is het kind met de sleutel gebleven? De zaak wordt vreemder en vreemder. U

ging met het kind naar uw vrouw die al op bezoek bij uw schoonvader was.
En toen?

jan Toen kwam ik Bik, de verver tegen en terwijl ik met die over Ansing stong te praten en er over klaagde dat-ie Santje gestompt had om een kleinigheid, bleef het kind zaniken dat ze zo moe was...

de officier Dus zo moe?

jan Ja, ze ravotte al 's morges om zes – toen zee ik: loop dan vast door na je grootvader – toen zee ze telkes: nee na huis toe – toen gaf Bik 'r een pepermint en toen liep ze eindelijk door.

de officier Naar haar grootvader?

jan Ja. Da's het laatst dat ik haar gezien hei, het laatst. Ze liep er zo dikwels alleen heen. En op zondage had je geen gerij van karren en wagens.

de officier En de sleutel?

jan De sleutel hield ze in haar handen. Ik hei hem niemeer gehad, daar doe ik een eed op.

de officier Er wordt u geen eed gevraagd. De kwestie wordt dus duidelijk. Ansing blijft alleen op zolder, sorteert sigaren, het kind, moe, gaat naar huis terug, bij haar grootvader is ze niet gekomen...

jan Wij dochten dat ze erges bij de weg speelde, ze dee het wel meer.

de officier Spelen met een sleutel, het is een beetje gewaagd, nietwaar? Als ze hem verloor?

jan As ze hem verloren had, had iedereen geweten dat het de sleutel van 'De Jonge Jan' was – niet een had zo'n ouwerwetse sleutel en m'n schoonvader die smid van z'n vak is geweest had er de letters van de zaak in geslagen.

de officier Het kind is dus met de sleutel in huis gegaan, is in de bedstee, moe van het spelen, gaan liggen, voor de brand, omdat ze wat ik straks zei anders de rook en het geknetter zou hebben bemerkt, en Ansing kan haar

gezien hebben, kan, hij zei er niet nee op – hij zei maar stomp en bot: ik weet het niet.

jan As de kachel gesprongen is, of één vonk gevallen, of as het zachies gesmeuld heit, ken ze wel ingeslapen zijn.

de officier En waarom is-die dan komen aanrennen van de kant van de haven, waarom heeft de politie hem met geweld moeten weerhouen om het huis binnen te dringen? Waarom heeft-ie geschreeuwd dat er mensen in konden zijn?

jan *gejaagd* Dat ken-ie niet geschreeuwd hebben!

de officier Dat heeft-ie gedaan. En de kachel is niet gesprongen. En de sleutel is niet gevonden.

jan Ik hei hem niet – Ìk hei hem uit handen gegeven! *heftig* En Ansing heit 't niet gedaan! Niet gedaan! U zuigt iemand het bloed uit de vingers!

de officier *kalm* Ansing blijft in voorlopig arrest – tenzij de andere getuigen *schelt* tenzij de andere getuigen het gehoorde ontzenuwen.

jan Draait-ie dan de kast in?

de officier Natuurlijk. Kwaadaardigheid, achterlijkheid hebben hem gedreven. *tot de bode* Gijs Blankert! En deze getuige niet bij de andere laten. U kunt zolang gaan.

derde toneel

De officier van justitie, een schrijver, een bode, Gijs Blankert

gijs *binnengeleid door de bode Morrege – morrege, meneer.*

de officier Bent u Gijs Blankert?

gijs Ja, ja – die ben ikke, meneer. Gijs, Gijs Blankert.

de officier Daar staat een stoel.

gijs Nee, ik zel niet gaan zitte, ik heb al zolang gezete dat ik...

de officier 't Is goed. Wil u asjeblief even heel precies antwoord geven op wat ik u vragen zal.

gijs Ja. Ja. Werom zou ik niet antwoorden?

de officier Ligt uw dochter Gijsje ziek bij u thuis?

gijs Of ze ziek leit? Ik sta op hete kolen om weer na huis toe te gaan. Ze is te ziek om een kom koffie te drinken. De meester zei vanmorrege nog dat as er geen verandering komt, en ik heb er een zwaar hoofd in, dat ze dan na 't gasthuis mot – maar in een gasthuis laat ik 'r niet, mijn vrouw is ook in het gasthuis gesturreve en, en...

de officier Ik zou toch liever gaan zitten. U beeft zo.

gijs Nee, zitte doe ik niet. En dat beve, dat beve heb ik altijd zo van me beroerte – as het warm is, as het warm is...

de officier Gijs Blankert, heeft u in een sleutel van uw schoonzoon letters geslagen?

gijs Ja, ja, dat zal wel – dat zal wel.

de officier Ik vraag u niet of het zal. Ik moet nauwkeurig weten of u in de huissleutel van uw schoonzoon Jan iets gegraveerd heeft.

gijs Gegraveerd nee, ik heb er met een fijne beitel in gehakt – hakken en graveren is twee. Er staat op: I.D.J.J., dat wil zeggen: ‘In de Jonge Jan’. Het had heel wat om het lijf, want het was bijster, bijster hard.

de officier Wil u een beetje korter antwoorden, asjeblijf? Heeft u een of heeft u twee sleutels bewerkt?

gijs Een, een.

de officier Om zes uur hebben Jan Arend en uw dochter een boterham bij u gegeten – zondag, zondag. Is er toen over petrolie gesproken?

gijs Over petrolie, nee, nee. Wat zou er...

de officier Heeft uw dochter niet geklaagd dat er amper olie voor de peer in huis was?

gijs Geklaagd over olie? Geklaagd over olie? Nee dat heit ze stellig niet gedaan, anders zou ik haar geleend hebbe – ik had zat olie in huis en ze wiste wel as ze wat nodig hadde, dat ze maar te vrage hadde. Want al most ik geld van ze hebbe, ik had ze nog wel met meer geholpe as...

de officier Most u geld van ze hebben? Waarom? De zaak ging toch goed?

gijs Goed, goed – helemaal niet goed. Tegen grote fabrieke ken je niet opwerke. Goed – goed! Het gaat best zei-die telkes, maar as het best gaat leef je niet in de zorg en kom je niet lenen. Maar, maar, dat zeg ik allemaal in vertrouwen, daar wil ik geen praat van maken. Vader en dochter da’s een zak, zeg ik – en as je je kinderen helpe ken, dan dan...

de officier Dan had hij pas zeker meer geleend om partijen tabak in te slaan?

gijs Weet ik niet van, meneer. ‘k Ben maar een of twee keer boven op zolder geweest. Ik ken de lucht van tabak niet best verdragen. Ja, da’s waar. ’t Is wel gebeurd as die bij me kwam met tabaksstuifsel op z’n goed, dat ik zei: jonge, ga effe buiten luchte.

de officier Dus dan rookt u ook geen sigaren?

gijs Nee, nee. Mag ik niet voor de meester.

de officier En Jan heeft zondag een kistje sigaren voor u meegebracht – dat waren dan zeker hele lichte.

gijs Jan sigaren meegebracht? Nee hoor, hij is met lege handen gekomen.

de officier Met lege handen? Hij zal zondag toch wel een wandelstok of zo iets gedragen hebben?

gijs Wandelstok? Hij heit geen wandelstok – nee, die heit-ie niet! Een paraplu heit-ie, maar het was zondag mooi weer.

de officier Ik dank u. Meer wens ik niet te weten. *schelt*

gijs *meer bevend* Nou zou ik wel es wille wete waarom ik over de brand verhoord most worde. U heit geen asem over de brand gesproke.

de officier Het is goed, u kan gaan.

gijs Daar laat ik me dochter voor alleen, om hier, om hier...

de officier *tot de bode* Volgende getuige. Nee, laat Biesen even komen.

vierde toneel

De officier van justitie, een schrijver, brigadier Biesen

biesen Tot uw order, meneer.

de officier Biesen, je weet positief dat Ansing Arend geschreeuwd heeft, dat er mensen in het brandend huis konden zijn?

biesen Positief meneer. Ik heb hem met geweld motten weerhouden.

de officier En de kachel is niet gesprongen?

biesen Nee meneer. Geen sprake van. Ik hei er een zegel op geleid.

de officier Uitstekend. Dan moet ik nog twee dingen weten. In de eerste plaats: was een van de raampennen krom of recht?

biesen De rechter-raampen is krom, meneer.

de officier Dat kan niet, Biesen! Ansing zegt dat-ie krom was, Jan, dat-ie hem een paar dagen vroeger recht heeft geslagen.

biesen De pen is zo krom as me duim, meneer. Ik weet het secuur, want we hebben geprobeerd of een kind door het raam kon klauteren. En dat kon.

de officier En de huissleutel, is die terecht?

biesen Nog niet, meneer. Er wordt onder toezicht van Woutersen, de veldwachter, in de rommel benejen gezocht – gister en eergister kon het daar niet, omdat de boel nog te broeierig was. Ik heb een paar stukken half verkoolde plank laten uitzagen – met smerige oliesporen, meneer.

de officier Heel goed. Op de kromme raampen leg je beslag en als de sleutel gevonden wordt, moet-ie dadelijk gedeponeerd worden.

biesen Tot uw orders, meneer. *af*

vijfde toneel

De officier van justitie, een schrijver, de bode, Putten

de officier *schelt, tot de bode* Putten, de herbergier Putten. *maakt enige aantekeningen*

putten Mot ik hier weze?

de officier Neem je pet af, asjeblief, het is hier geen kroeg.

putten *grinnikend* Nee, zeit uwe dat wel.

de officier Ben jij Putten, de herbergier uit de Louwstraat?

putten *grinnikend* Johannes, Everhardus, Jacobus Putten, geboren de tweede december negentien... Nederlands Duits Hervormde Gemeente...

de officier Op zondagavond jongstleden is Ansing Arend in uw herberg geweest, niet?

putten Wis en werachtig. Want ik zee nog tegen Dirk-‘t-waterhoofd...

de officier Dirk-‘t-waterhoofd, wat is dat voor een heer?

putten Dirrek van Ommen hiet-ie van zijn van – ik zee nog: wat zel me nou gebeure, daar komt een lid van de blauwe knoop...

de officier Kwam-ie dan zo zelden bij je?

putten Nooit. Zulke klante zelle me gestole worde! Enne zo was-die binne of-
ie begon van de brand – enne dat het kind er zo lammenadig had uitgezien –
enne al maar klare en nog es klare, enne toen een rondje an Dirk-‘t-
waterhoofd en an de rooie uit de Begijnstraat *grinnikend* ja, as er niks achter
stak zou ’t goeie weze.

de officier Wat stak er dan achter?

putten *grinnikend* Ja, ja, ziet uwe, da's nou uwes zaak – ik zeg alleen maar, dat as er brand bij je broer is geweest, ook al heit-ie je een oplawaai gegeven, en as er een kind bij omgekomen is, dan geef je 's avonds geen rondjes klare met suiker. 't Is mijn voordeel, maar dan steekt er wat achter.

de officier Heeft-ie niks verteld, niks losgelaten?

putten *grinnikend* Ja, ja – as je 't veruit wist, dan lee je d'r een papiertje met een end potlood van an – of je schreef het op de lei.

de officier Tot hoe laat is-ie bij je gebleven?

putten Tot ellef uur afgemikt, later ken niet – om ellef uur is het sluittijd voor de pelisie.

de officier Dus later kan het niet?

putten Om de dood niet.

de officier En 's nachts één wordt er nog wel eens licht bij je gezien.

putten *grinnikend* Licht, ja, maar geen volk. Om de dood niet. Al wou ik 's nachts tot vier uur licht brande, vrijheid, blijheid!

de officier U weet niets meer?

putten Nee. Nee. Da's nou net alles. Ik zeg alleen dat je geen drie, vier, vijf klares-met-suiker drinkt as er familie van je verbrand is, of het mot je steken.

de officier *schelt* Dank je, je kan gaan. Ik zou toch wat zuiniger met licht worden. Licht kost geld.

putten Een schande van een geld! Een schande! Maar in het donker ken ik me zaterdagnacht niet verschonen.

de officier Dank u – 't Is zindelijk. *tot de bode* De kruidenier Post!

zesde toneel

De officier van justitie, een schrijver, de bode, Post

post *klopt bij het binnentreden* As ik zo vrij mag weze...

de officier Dichter bij, asjeblief. Uw naam?

post Nico, Nicolaas Post, weledele edelachtbare.

de officier Dichter bij. Wilt u de zuivere waarheid spreken bij enkele vragen, die ik u te stellen heb?

post *de vingers opstekend* Zo waarlijk helpe mij God-alle machtig, weledele, weledelachtbare.

de officier Die eed had u achterwege kunnen laten. U stat hier niet voor de rechtbank, u bent opgeroepen in vooronderzoek in de zaak van de brand in 'De Jonge Jan'. Er is reden om aan te nemen dat die brand is gesticht. Wat kan u mededelen?

post Weledel-weledele – daar schrik ik van. Is de brand gesticht? En door wie as ik vrage mag, weledel-weledelachtbare?

de officier U heeft niets te vragen. U heeft te antwoorden. Om vijf uur heeft u de deur aan de overzij horen dichtslaan. Wie ging toen heen?

post Tja, tja, as je dat nou maar wist.

de officier Aan Biesen, de brigadier van de politie, heeft u gezegd dat u om half vijf Jan Arend met het meisje heeft zien heengaan.

post Tja. Dat mot hallef geweest zijn, want om kwart over viere stong ik nog tegen de bak rijst te blaze.

de officier Blaast u speciaal op zondag rijst?

post Niet op alle zondagen, weledel-weledelachtbare, maar me zwarte poes had op de baal gelege en nou was de boveste laag enkel zwarte haartjes.

Rijs met zwarte haartjes ken je niet gemoedereerd verkope.

de officier U heeft dus zéker Jan Arend met het kind zien heengaan?

post *de vingers opstekend* Zo waarlijk hellepe mij...

de officier *op de schrijftafel kloppend* Geen eden asjeblijf!

post Nee, weledel-edelachtbare.

de officier Als Jan Arend dus heen was gegaan met zijn dochtertje, dan moet de deur om vijf uur door een ander zijn dichtgetrokken, niet waar?

post U haalt me de woorden uit de mond, weledele...

de officier En heeft u ook gezien of Jan, ik zeg Jan, een kistje sigaren en een wandelstok droeg?

post Nee, nee, die ken-die niet gedragen hebben, want voor de deur, nam-die zijn hoed af en veegde zijn voorhoofd met zijn zakdoek. Zo.

de officier Dank u. Ik had me anders wel kunnen fantaseren hoe zo iets gecompliceerds gebeurt.

post Dus u zou denken dat Ansing, dat Ansing?

de officier Wil u onthouden dat ik te vragen heb? Heeft vrouw Arend of juffrouw Arend zaterdag boodschappen bij u gekocht?

post Ja, weledele-weledele, maar as ik het zeggen mag op de pof – langzaam, langzaam van betalen.

de officier Betaalden ze moeilijk?

post Nou glad, gesmeerd gong het niet.

de officier Wat heeft ze zaterdag bij u gehaald?

post Laat es denke, laat es prakkizere... een pondje zout, een onsie rozijnen, rozijnen zonder pitten, een onsie gemalen koffie, nee geen koffie, koffie was van Willemse – twee cente peper...

de officier Geen petrolie?

post Nee, geen petrolie, weledel-welgestrenge, petrolie heit Santje
zondagmorgen gehaald...

de officier *scherp* Zondagmorgen? Verkoopt u zondagmorgen?

post Nee, niet met centen, al was er goud mee te verdiene! Zondag mot
zondag blijve – maar as je een buurman ken plezieren.

de officier Hoe laat was dat?

post Ja, ja – zo tegen elf. Jan Arend stong an de deur en riep dat het goed
was.

de officier Nicolaas Post, weet wel wat je verklaart. Het kind is dood. Met
die verklaring kun je iemand in de gevangenis helpen. Heeft Santje
zondagochtend tegen elf uur, zonder geld, petrolie gehaald? Stond Jan Arend
aan de deur? Ben je bereid dat voor de rechtbank onder ede te bevestigen?

post *de vingers opstekend* Zo waarlijk hellepe...

de officier Goed. Goed. Wel bedankt.

post Dank u weledele-weledelachtbare.

de officier *hem terugroepend* Post! Heb jij na vijf uur niemand 'De Jonge Jan'
zien binnengaan?

post Nee, weledele.

de officier Het kind heeft de sleutel gehad. Heeft u het kind niet zien
binnengaan?

post Nee, weledele. En met de sleutel binnengaan heit ze nooit gekend.
Want ze kon niet bij de bel en niet bij het sleutelgat.

de officier En als ze door het raam is geklommen?

post Dat zou kenne, weledele-weledele, want 't raam staat achter de
struikies van het voortuintje, d'r is een rabarberplantje, en – en Indische
kers, en dan hei-je nog...

de officier *hem couperend* Dank u. *schelt* U moet nog wachten. Voorlopig
kunt u gaan.

post Best, weledele-welgeboren.

zevende toneel

De officier van justitie, een schrijver, de bode, Bik

de officier *tot de bode* De laatste getuige, de verver Bik. *tot Bik* Bik?

bik Jawel.

de officier Woont Ansing Arend bij jou in?

bik Jawel.

de officier Heeft Ansing wel eens last van zijn hart?

bik Jawel.

de officier Jij kan wel wat minder stug antwoorden!

bik Dat ken ik.

de officier Doe het dan, he? Wat heeft-ie an zijn hart?

bik Weet ik niet. Ik ben geen dokter.

de officier Heeft hij last van benauwdheden?

bik Jawel.

de officier Heeft hij vrijdag en zaterdagavond bij jou thuis met sigaren
gewerkt?

bik Jawel.

de officier En zondag bij zijn broer gesorteerd?

bik Ja.

de officier Werkt hij wel meer op zondag?

bik Ja.

de officier Ben jij bang dat je woorden te kostbaar zijn? Ik wou wat meer
weten. Klaagde hij dikwels over zijn broer en zijn zuster?

bik Nee.

de officier Wat nee?

bik Hij houdt niet van klessen.

de officier Heb je zondag voor de brand met Jan staan praten?

bik Ja.

de officier En het kindje een pepermunt gegeven?

bik Ja.

de officier Ja, hond! Kan jij niet met twee woorden spreken?

bik Dat ken ik – as er niet ge-jijd wordt.

de officier Excuseer, meneer Bik. Hoe laat heeft u die pepermunt gegeven, meneer Bik?

bik *stug* Om half zes.

de officier Om half zes. Dat kan niet. Het moet voor vijven geweest zijn.

bik 't Was bij half zes – of-ie nee knikt, het was half zes. We hebbe een poos op en neer gelopen.

de officier Met het meisje?

bik Nee, het meisje was vort.

de officier Geloof u dat Ansing uit wraak of in drift brand zou stichten?

bik Nee, as er brand is gesticht, mot het een ander wezen.

de officier Waarom?

bik Dat denk ik zo.

de officier Ach kom!

bik Dat denk ik *aarzelend, maar dan potig* omdat Ansing toen-ie 's nachts dronken thuis kwam, op zijn kamer liep te vloeken dat zijn broer een smeerlap was.

de officier En als ze samen? Als Jan hem overgehaald heeft...

bik Nee, meneer. Je doe niks samen met een smakker die je pas heit geslagen.

de officier Was het zeker half zes toen je met Jan op liep?

bik Secuur.

de officier Was Jan onrustig? *Bik knikt.* Zo. Zo. Weet je anders nog wat?

bik Nee. Nee. Hoe eerder ik na me karwei ken hoe liever.

de officier Laat ik u niet ophouden! *schelt* Dag meneer Bik.

bik Goeiemiddag.

achtste toneel

De officier van justitie, een schrijver, een bode, Jan Arend

de officier *tot de bode* Laat Jan Arend nog eens hier komen. *wandelt in gedachten heen en weer. De telefoonschel op het schrijfbureau gaat over. Ja?* Bent u daar Biesen? Zo? Is dat positief zeker? En wanneer is dat gebeurd, zegt deurwaarder Joosten? *neemt papier, noteert* Twee drieënzeventig vijftig – ja – tweehonderd drieënzeventig vijftig, zonder de protestkosten – Zo, zo. *Merci. Ja, verzegelen, brigadier!* *tot Jan Arend die de laatste woorden gehoord heeft* U wil zeker wel zo vriendelijk zijn over een uur met me mee te gaan naar de plaats van de brand?

jan As het mot, ja.

de officier Heeft u in de getuigenkamer nog eens gedacht over sommige vragen die ik u heb gesteld?

jan Nee meneer, er viel niks meer te denken.

de officier Dan bent u dus wel buitengewoon zeker van uw verklaringen?

Jan knikt. Er was geen petrolie in huis?

jan *schrikkend, dan stevig* Nee, meneer.

de officier Zaterdagavond niet? *met nadruk* Zondagochtend niet? *Jan ontkent, een stilte* U had geen zorgen?

jan *driftig* Nee, meneer!

de officier Jan Arend: zondagochtend is er geen petrolie gehaald?

jan Niet dat ik weet.

de officier Niet door het kind?

jan Nee. Nee. En as het gehaald is, weet ik het niet, weet ik het niet. Ik hei
wat anders te doen as het huishouen na te rijden!

de officier Als u geen zorgen had, waarom leende u dan van uw
schoonvader?

jan Wie zet dat?

de officier Dat zeg ik. Ik.

jan *zich het zweet van het voorhoofd vegend* Ik hei nooit geleend.

de officier Laat ik me dan nauwkeuriger uitdrukken: waarom leende uw
vrouw?

jan Ik hoef niet te weten wat me vrouw doet.

de officier En u hoeft niet te weten wat uw dochtertje doet. *plots scherp*
Uw dochtertje
dat zondagmorgen petrolie haalt!

jan *heftig* Niet dat ik weet!

de officier *vinnig* U stond aan de deur – u stond aan de deur!

jan Die dat zegt liegt!

de officier Als u niet kalmer kunt antwoorden, zal ik het onderhoud
afbreken.

jan Ik ken niet rustig blijven as ze zo de leugens, de leugens...

de officier Die leugens zullen we onderzoeken. – Als ‘De Jonge Jan’ zo goed
ging, waarom stond u dan in de schuld bij kruidenier Post?

jan Dat was geen schuld, dat heit iedereen.

de officier *langzaam* En is een geprotesteerde wissel geen schuld? Ik vraag
antwoord, Jan Arend! Deurwaarder Joosten heeft drie weken geleden een
wissel van, van *zoekt onder de papieren* van tweehonderddrieënzeventig
vijftig geprotesteerd. Dat wist ik bij je eerste ondervraging niet.

jan Het goed was niet in orde.

de officier Welk goed?

jan De tabak. Ze was nattig. Het scheelde een week later tien pond an
wicht...

de officier Wel! En waarom heeft u dan niet dadelijk gereclameerd?

jan Omdat...

de officier Omdat u liegt.

jan *heftig* Ik lieg er geen woord an, geen woord!

de officier U heeft de deurwaarder geantwoord zoekt 'Te vroeg
gepresenteerd'.

jan Dat is zo. Dat kwam er bij. Afspraak was dat...

de officier Hou je mond maar. Ik heb meer te vragen. U heeft de raampen
recht geslagen niewaar?

jan *onrustig de zakdoek wriemelend* Ja – dat, dat meen ik.

de officier Toen u de deur achter u sloot had u in de ene hand een kistje
sigaren voor uw schoonvader, in de andere een wandelstok. Niet waar? *Jan
knikt schuw.* Een kistje sigaren voor een schoonvader die niet rookt, da's
iets zeer bijzonders. En de wandelstok – waar is de wandelstok gebleven? U
heeft geen wandelstok meegebracht, zegt uw schoonvader.

jan Dat ken-die niet weten. Hij is suffig. En de bak, de bak voor de paraplu's
staat benejen.

de officier Gijs Blankert zegt dat u geen wandelstok heeft.

jan *driftig* Dat zuigt-ie uit zijn duim! Ik hei er pas een gekocht.

de officier Post, je overbuurman, heeft je met lege handen zien uitgaan.

jan *ingehouden-woest* Dat liegt-ie! Post is een schobbejak – van iedereen in
het dorp leit-ie te klessen en kwaad te spreken!

de officier Het lijkt toch geen sikkepit op kwaadspreken, als je verklaart dat iemand zich het zweet van zijn voorhoofd veegde *met nadruk* precies hetzelfde wat je nou doet. Je had dus wel een kistje sigaren en een stok in je handen?

jan Daar neem ik geen woord van weerom.

de officier En dat kistje is natuurlijk onderweg zoek geraakt, want je schoonvader mag voor zijn dokter niet roken. Herinner je je iets van dat kistje?

jan Nee. In de hurrie van de brand...

de officier Juist. Juist, Jan Arend – je bent niet gelukkig met je antwoorden. Kon het kind met de sleutel in huis komen?

jan Da weet ik niet.

de officier De raampen had je recht geslagen, zeg je, en het kind kon de deur niet alleen openmaken, hoe is het kind dan in huis geraakt? *een stilte*
Heb je me niet verstaan, Jan Arend?

jan Ik snap er niks van. Me kop is helemaal in de war.

de officier Om half vijf heb jij de deur achter je dicht getrokken – je eigen verklaring – en om half vijf heeft Post je zien heengaan. Om half zes liep je nog met Bik op en neer. Wat heb je van half vijf tot half zes gedaan?

jan Ik ben na me schoonvader gewandeld.

de officier Dat was na half zes.

jan Het was kort na vijven.

de officier Hoe weet je dat zo nauwkeurig?

jan Omdat, omdat – Waar mot ik zo lang hebben gezeten?

de officier Dat is juist wat ik weten wil. Om vijf uur is Ansing heengegaan. Maar tussen vijf en half zes kan een boel gebeuren.

jan *As het kind de sleutel had, kon er toch niemand in het huis? zich opwindend* Al was ik eerst om zeven bij me vrouw en me schoonvader gekomen, ik had niet in huis gekend, dat was glad onmogelijk. Dat geef ik iedereen te doen om in een gesloten huis te komen! Om half vijf hebbe ze me op straat gezien, om vijf uur hebbe ze me op straat gezien, laat het half zes weze voor mijn part, ik kon er niet in.

de officier En door het raam?

jan Het raam was op de pin en al was het niet op de pin geweest, een man kon er niet door.

de officier Als u dat zo zeker wist, waarom heeft u dan nutteloos een raampen rechtgeslagen?

jan Je doet wel es meer van die dinge, die, die...

de officier Jan Arend heb jij je kind nog gezien – na de brand? *Jan ontkent beverig.* Waarom niet?

jan *moeilijk* Het zag er zo schrikkelijk uit.

de officier Ze had blond haar, niewaar? *Jan poogt zich te bedwingen.* En blauwe ogen, niewaar?

jan *opgehitst zenuw-huilend* Ja. Ja.

de officier De brigadier heeft me daar straks bericht dat de sleutel gevonden is – gevonden in de ruïne, op de plek waar de bedstee was. *zacht* Ik denk zo, Jan Arend, dat jouw ongelukkig dochtertje door het raam is geklommen, toen er nog geen of toen er pas brand was – was gesticht –, dat ze doodmoe van het ravotten in de bedstee is gekropen, even heeft liggen spelen met de sleutel, de sleutel met de letters I.D.J.J., dat ze lachend is ingeslapen, de sleutel in haar handje.

jan *snikkend* Ja, ja.

de officier *streng* Die sleutel had jij haar gegeven, wetend of hopen dat ze hem zou verliezen, dat kennissen of vreemden haar zouden zien met de sleutel. Dan was het bewijs klaar, niewaar, het bewijs dat jij noch je broer – je broer die onder jouw invloed stond! – in het huis waren geweest. Dat is je gelukt. Maar het toeval heeft gewild dat je eigen kind de dupe is geworden, je kind, Jan Arend. De straf is ontzettend. In jouw plaats zou ik eerlijk bekennen – het moet vreeslijk zijn zo'n geheim alleen te hebben...

jan *gejaagd* En as – as het zo gebeurd is, is het niet erg genoeg?

de officier Het is zo gebeurd, Jan Arend.

jan *wild-doorslaand* Het is zo gebeurd! Het is zo gebeurd! Ik ontkom er niet aan, ik zit in de kneep – douw me de kast in, me hele leven, douw me er vandaag in *krijserig* la-me niemeer los, ik wor d'r gek, ik wor d'r krankzinnig onder! Jij, jij hei me op de pijnbank gehouen met de petrolie, met de pin, met alles! Jij hei me zitten martele op je gemak, as een duvel, terwijl ik al die tijd niks anders voor me gezien hei, as me kind, me kind met d'r blonde haar, me kind met d'r blauwe ogies, me kind met d'r zondagse jurkie, me kind dat ze gevonden hebbe met het koperen ringetje aan d'r vinger, het ringetje dat ik verlejen week voor d'r gekocht hei! *woest-huilend* Jij, jij zit me te sarren, terwijl me hersens koken, terwijl ik loop te prakkizeren hoe me van kant te maken! *snikt het uit*

de officier *na een stilte* Ik ken maar een plicht, Jan Arend, de plicht opgelegd door mijn ambt. En nou je eindelijk de goeie ingeving heb te bekennen...

jan *wild* Ik beken niks, niks! Wat ik gezeid heb, wat ik raaskal, komt – komt uit een kop die barst, die gek, gek wordt!

de officier *met opzet pathetisch* Jan Arend, na schuld kan boete – rust geven.

jan *hijgend* As mijn vrouw hoort, as mijn vrouw weet dat ik, dat ik – ze was zo mal met het kind, ze heit er zo'n pijn om gehad toen het gekomen is,

ze heit zo getobd om het in leven te houen. *inzakkend* As ik dan in de kast mot, geef dan levenslang, jij, dat ik niemeer onder haar ogen hoef te kommen!

de officier *zacht-ernstig* Waarom ben je zo misdadig geweest Jan Arend, om zo met voorbedachte rade brand te stichten! En waarom je schuld te verzwaren door er een achterlijke broer in te betrekken?

jan Ik hei het alleen, alleen gedaan.

de officier Ben je dan in de woning teruggekeerd? *Jan knikt.* En heb je het kind de sleutel na de brandstichting gegeven? *Jan knikt.* Hoe wist Ansing dan dat, dat het kind in het huis was?

jan *dof* Toen ik de boel had angestoken – gejaagd as een beest, bang voor morgen, bang voor overmorgen – kwam ik hem een kwartier later tegen, net, net toen ik na me schoonvader wou gaan – toen zee-die, toen zee-die, as je d'r zoekt dan leit ze thuis, ik hei d'r het raam zien binnenklimmen – toen mot ik iets geschreeuwd hebben, dat de boel in brand sting – is-ie, is-ie weggehold...

de officier En jij, jij de vader ben naar je schoonvader gegaan...

jan Omdat ik niet dorst, omdat ik bang was dat ze an me gezicht zouen zien – en – ik geloofde hem niet, ik dacht dat ze na d'r moeder was gelopen – dat ze op straat speelde. Toen ik haar niet bij me schoonvader vond, hei ik nog me bek gehouen, want me vrouw wist van niks, me vrouw weet nog van niks – me vrouw weet niet dat ik, ik... *staart zwijgend, op, naar de grond*

de officier *na een stilte* Als ik als mens had te oordelen, Jan Arend, zou ik menen dat je zwaarder ben gestraft, dan mensen het kunnen, maar de loop van het gerecht valt na het gebeurde, na het openbaar onderzoek niet te stuiten, dat mag ik niet, dat mag niet. *schelt, een stilte*

jan *dof* 't Is beter zo. As ik me vrouw maar niet terug hoef te zien.

de officier Je blijft in arrest.

jan *moeilijk zijn voorhoofd bewrijvend* Da's goed. Da's goed. As ik me vrouw
maar niet, maar niet –

de officier *tot de bode* Deze man blijft tot mijn beschikking – Ansing Arend!

negende toneel

De officier van justitie, een schrijver, een bode, Ansing Arend

de officier *zit in gedachten, dan tot Ansing die binnengeleid wordt* Ik ben straks harder voor jou geweest, Ansing Arend, dan goed en noodzakelijk was. Maar je was er zelf oorzaak van door je zonderling gedrag na de brand, door je uitlatingen, vooral door je verzwijgen van dingen die je wist. Waarom heb je niet eerlijk verteld dat je niet het laatst in huis was? Ik moest je wel aanpakken als ik gedaan heb. Dat spijt me. Je wist toch dat Jan na vijven op de zolder was?

ansing *stomp* Ik weet nimmendal.

de officier Je wist toen je hem op straat tegenkwam, toen-ie zo schrikte toen jij hem vertelde dat Santje door het raam was geklommen, je wist toen door zijn uitroep dat er brand was. 't Is loffelijk als je een broer niet verraadt, maar de justitie om de tuin leiden is verkeerd, Ansing. Je kan nu gaan, goeiedag. En pas voortaan braaf op.

ansing *botzinnig-nadenkend* Mot ik gaan? Gaan? En ik dach, ik dach dat ik most blijve.

de officier Nee. Jan is de schuldige.

ansing *kijkt van de officier naar schrijver en bode, wantrouwig en stug* As het dan mot, as het dan mot – ik hei d'r weet van...

de officier Van wat weet?

ansing *stomp-glimlachend* 't Is met petrolie angekomme.

de officier Jawel. Ga maar, jongen. Ik weet er genoeg van.

ansing *onnozel-zeker* Ik hei het gedaan, omdat – omdat ze me pestte.

de officier Je hebt het niet gedaan, Ansing. Je kunt rustig naar huis gaan.
ansing *grommend* As ik zeg dat ik het gedaan hei, dan hei ik het gedaan – dan
hei ik het gedaan – met petrolie – met petrolie uit de kan – omdat ze me
pestte.

de officier Waarom sta je nou zo pertinent te liegen?

ansing *bot en wantrouwig* Ik lieg niet as ik zeg – as ik zeg da'k met petrolie...

de officier *zacht* Je kunt gaan, Ansing.

ansing En ik dach – ik dach...

de officier *opstaand, vriendelijk* Dan dacht je verkeerd. *tot de bode* Deze
getuige is klaar. *af*

*Ansing blijft mummelend staan, het hoofd gebogen. Even in bedenking, wil hij de
officier nog wat zeggen, zoekt hem schuw-onnozel, zakt in stompzinnige
verlegenheid. De bode wenkt hem.*

nawoord

Voor de tekst van de eenakters in dit boekje is een zorgvuldige tussenweg bewandeld tussen een letterlijke, diplomatische kopie en een vrije weergave, met gebruikmaking van de uitgave van 1903 (Van Looy, Amsterdam) en de tekst in *Toneelwerken* (Van Oorschot, Amsterdam 1965). De bezorger heeft gezocht naar een getrouwe, maar niet slaafse afspiegeling die de tekst tijdloos maakt en daarmee speelbaar en begrijpelijk voor een volgende eeuw. Daarbij waren geen vaste regels te geven. Het zilver is met een zachte doek gepoetst. Wat bij de tijd hoorde zonder uit de tijd te raken, is blijven staan. Waar het kon is stilzwijgend het licht uitgedaan in plaats van de gaslamp, en gaat er een fietsende dokter naar zijn ziekenfondspatiënten in plaats van een busdokter. In de wetenschap dat Heijermans een typische ‘control-freak’ was, maar ook dat de instudeertijd van de stukken vaak bijzonder kort was, zijn veel van de aandachtsstreepjes, de tomeloze accenten, de stomme-lettergreep-apostrofs en afbreekpuntjes genormaliseerd, waardoor een kernachtige taal overbleef, de taal waarin Heijermans’ personages rake dingen zeggen over ernstige onderwerpen. Zo wordt duidelijk hoe bijvoorbeeld in *Het Kind* de echtgenoten niet rechtstreeks met elkaar praten, maar door middel van een ‘go-between’, beurtelings Stein en Emma, en hoe het vraagstuk van euthanasie desondanks in alle openheid wordt gesteld. Bij ‘*In de Jonge Jan*’ met zijn vele volkstypes pakte het broze evenwicht weer iets anders uit, om de eigen taal van de karakters te kunnen handhaven. Verklarende noten zijn beperkt

tot datgene wat onmisbaar was om de tekst anno 2014 te kunnen begrijpen.

Maarten Vonder

Amsterdam

Deze bundel, bestaande uit de eenakters *Het Kind*, *Het Kamerschut* en '*In de Jonge Jan*', verscheen als *Kinderen, drie tooneelstudies* door S. Falkland voor het eerst bij S.L. van Looy te Amsterdam in 1903.

Het Kind. Drama in één bedrijf werd geschreven in januari 1903 te Katwijk aan Zee en als Falkland-schets gepubliceerd in het *Algemeen Handelsblad* van 10 en 17 januari en 1 februari 1903.

Het Kamerschut. Klucht in één bedrijf werd geschreven in februari 1903 en afzonderlijk gepubliceerd in het *Algemeen Handelsblad* van 7, 14 en 21 februari 1903.

'*In de Jonge Jan.*' *Monologen-spel in één bedrijf* werd op verzoek van de acteur Henri de Vries geschreven te Katwijk aan Zee in juni-juli 1903 als *Brand in 'De Jonge Jan'* en gepubliceerd in het *Algemeen Handelsblad* van 20 en 27 juni en 4 en 11 juli 1903. De auteur tekende hierbij aan:

'Dit stukje is bedoeld als gegeven voor een karakter-speler, die alle rollen, behalve die van de officier van justitie, de bode, de schrijver speelt.'

Het Kind en *Het Kamerschut* werden tezamen met *Nummer Tachtig* in herziene versie voor het eerst gespeeld door het Brondgeest-Ensemble in de Tivoli-Schouwburg te Rotterdam op 1 november 1903, onder regie van Henri Brondgeest. *Brand in 'De Jonge Jan'* werd voor het eerst gespeeld door de Nederlandsche Tooneel-
vereniging in de Hollandsche Schouwburg te Amsterdam op 4 november 1903.

Herman Heijermans (Rotterdam, 1864–1924)

was toneelschrijver en schrijver van kleine verhaaltjes, *Falklandjes* (ontleend aan zijn pseudoniem Samuel Falkland). Nadat Heijermans in 1893 toneelrecensent werd bij De Telegraaf, begon hij zelf ook toneelstukken te schrijven. Zijn stukken waren zeer sociaal betrokken. Voorbeelden zijn *Ghetto*, over de bedompte, orthodox-joodse sfeer van sjacheraars en voddenkoopliden, *Glück auf!*, over de gruwelijke ramp in de mijn Radbod in Westfalen, en het zeer bekende *Op hoop van zegen* over de zware omstandigheden van de vissers. *Op hoop van zegen* ging van Moskou tot New York de wereld over en verschaftte hem een tijd lang een plaats in de rangen van Strindberg, Ibsen en Shaw. De meeste van zijn stukken gingen in première bij de Nederlandsche Tooneel Vereeniging in Amsterdam, en sinds 1912 bij zijn eigen gezelschap N.V. Het Tooneel.

www.hermanheijermans.org

Toneelwerk

Dora Kremer – Drama in vier bedrijven – 1893

Ahasverus – Dramatische episode in één bedrijf – 1893

Ego – Opstands-fantasie – 1894

De zeven vette dagen – Blijspel-ontwerp – 1896

Puntje – Politieke scherts in één bedrijf – 1898

Het antwoord – Dramatische episode in één bedrijf – 1898

Het testament – Blijspel-ontwerp – 1898
Ghetto – Een toneelspel in drie bedrijven – 1898 (1e versie) – 1905 (2e versie)
Nummer tachtig – Dramatische fantasie in één bedrijf – 1898
De onbekende – Dramatische schets voor het volk – 1899
De machien – Een volksdrama – 1899
Het zevende gebod – Burgerlijke-zeden komedie in vier bedrijven – 1899
Eén mei – Dramatische schets in één bedrijf – 1900
Op hoop van zegen – Spel van de zee in vier bedrijven – 1900
De geduldige dood – Toneelspel (fragment) – 1901
De lamp – Dramatisch gegeven in één bedrijf – 1901
Het pantser – Romantisch soldaten-spel in drie bedrijven – 1901
Ora et labora – Spel van het land in drie bedrijven – 1902
Het kind – Drama in één bedrijf – 1903
Het Kamerschut – Klucht in één bedrijf – 1903
'In de Jonge Jan' – Monologen-spel in één bedrijf – 1903
Schakels – Vrolijk spel van de huiselijke haard in vier bedrijven – 1903
Buren – Een blijspel – 1904
Bloeimaand – Spel van de stad in drie bedrijven – 1904
*Saltimbank** – Een toneelspel in één bedrijf – 1904
Hans – Dramatische episode – 1904
Allerzielen – Een zinnebeeldig spel in drie bedrijven – 1904
*Artikel 188** – Een aktuele schets in één bedrijf – 1905
De dasspeld – Bierhuisklucht in één bedrijfje – 1906
Kwelling – Een dialoog – 1906
Verloving – Een fantasie – 1906
Uitkomst – Spel van droom en leven in twee afdelingen – 1907
Vreemde jacht – Een spel in drie bedrijven – 1907

De meid – Komedie van haat in twee bedrijven – 1908
Feest – Een gevangenis schets in één bedrijf – 1908
De grote vlucht – Satirieke komedie in vier bedrijven – 1908
De opgaande zon – Een spel van de middenstand in vier bedrijven – 1908
De schone slaapster – Verbeeldingsspel in drie bedrijven en in ritmisch proza – 1909
Verveling – Een monoloog – 1910
*Beschuit met muisjes** – Een familiegebeurtenis in drie bedrijven – 1910
Glück auf! – Een spel van de mijnen in vier bedrijven, zeven tafelen – 1911
Brief in schemer – Oogstmaandschets in één bedrijf – 1914
Een herenhuis te koop – Monoloog – 1914
*De buikspreek** – Groteske in één bedrijf – 1914
Robert, Bertram & comp – Klucht van schavuiten in drie bedrijven – 1914
Nocturne – Dramatische schets in één bedrijf – 1914
Dageraad – Verbeeldingsspel in vier bedrijven – 1918
*Pitten** – Spel van de souffleur in één bedrijf – 1918
De wijze kater – Een boosaardig sprookje in drie bedrijven – 1918
No. 17, of: De noodlottige gelijkenis – Een klucht in drie bedrijven, vrij bewerkt naar Carl Rössler – 1919
De Vliegende Hollander of de grote weddenschap – Een blijmoedig spel in vier bedrijven – 1920
Van ouds 'De Morgenster' – Toneelspel in drie bedrijven – 1923
Kok & Springer, advocaten (bewerking) – onbekend

* Deze teksten verschenen eerder in de reeks van
De Nieuwe Toneelbibliotheek (# 100, 240)

De website www.hermanheijermans.org is opgericht in 2014, het 150ste geboortjaar van Herman Heijermans, om zijn toneelwerk toegankelijk te maken voor een nieuw publiek en tegelijk diepgaand te bestuderen middels een kritische digitale editie. Oprichter is neerlandicus, toneelschrijver en dramaturg Maarten Vonder.